

Η Αντιγραφή στις Γραπτές Εξετάσεις στο Πανεπιστήμιο: Μία περιπτωσιολογική μελέτη

Μηνάς Σαματάς και Περικλής Δράκος[□]

Η έρευνα αυτή για την αντιγραφή στις γραπτές εξετάσεις στο Πανεπιστήμιο αποσκοπεί στη διερεύνηση των υποκειμενικών απόψεων και στάσεων των προπτυχιακών φοιτητών σε σχέση με το συγκεκριμένο παραβατικό φαινόμενο. Για τον σκοπό αυτό η μελέτη εστιάζει στις υποκειμενικές απόψεις όπως και στις πρακτικές των φοιτητών ενός πανεπιστημιακού ιδρύματος, συγκεκριμένα του Πανεπιστημίου Κρήτης (ΠΚ), στο πλαίσιο ευρύτερης έρευνας για τη διαφθορά στην ελληνική κοινωνία. Στην έρευνα συμμετείχε ομάδα 386 φοιτητών, οι οποίοι ανταποκρίθηκαν σε ερωτηματολόγιο, το οποίο τους τέθηκε διαδικτυακά για μεγάλη σχετικά περίοδο το 2015-2016.

Με βάση τις απόψεις που διατυπώνουν οι φοιτητές, προκύπτει ότι η πρακτική της αντιγραφής στις εξετάσεις αποτελεί ένα φαινόμενο αρκετά σύνηθες, το οποίο εκτυλίσσεται σε εύρος. Οι ίδιοι οι φοιτητές ως άμεσα εμπλεκόμενοι, είτε αντιγράφοντας στις εξετάσεις είτε αντιλαμβανόμενοι την αντιγραφή από άλλους, φαίνεται μάλλον να αδιαφορούν καθώς δεν την καταγγέλλουν και ουσιωδώς την ανέχονται παρ' όλο που μπορεί να μην την αποδέχονται. Οι λόγοι που οι φοιτητές επικαλούνται για να αιτιολογήσουν την αντιγραφή ποικίλλουν από προσωπικούς σε άλλους συγκυριακούς, μοιράζουν δε την ευθύνη ανάμεσα σε διδάσκοντες-εξεταστές και διδασκόμενους-εξεταζόμενους. Η επιδίωξη της έρευνας είναι η περιγραφή και χαρτογράφηση του φαινομένου της αντιγραφής στις εξετάσεις και των αντιδράσεων που προκαλεί στο φοιτητικό πληθυσμό. Πέραν δε αυτών, πρόθεση είναι να αναδειχθεί το πρόβλημα αυτό προκειμένου να προκληθεί προβληματισμός για την όλη εξεταστική διαδικασία στο Πανεπιστήμιο και την αντιμετώπισή του.

Λέξεις-κλειδιά: αντιγραφή στις εξετάσεις, απόψεις και στάσεις προπτυχιακών φοιτητών, διαδικτυακή έρευνα, πανεπιστήμιο.

1. Εισαγωγή

1.α. Τι είναι η αντιγραφή στις γραπτές εξετάσεις: Διευκρινήσεις

Είναι αναγκαίο και χρήσιμο να διασαφηνιστεί εξ αρχής τι ακριβώς είναι «η αντιγραφή» στις γραπτές εξετάσεις στο πανεπιστήμιο. Καθίσταται δε και

Ο Μηνάς Σαματάς, επιστημονικός υπεύθυνος της έρευνας, είναι Καθηγητής στο Τμήμα Κοινωνιολογίας του Πανεπιστημίου Κρήτης. *Διεύθυνση ηλεκτρονικού ταχυδρομείου:* samatasm@uoc.gr

Ο Περικλής Δράκος, διεκπεραίωσε την επεξεργασία των δεδομένων και είναι μέλος Εργαστηριακού Διδακτικού Προσωπικού (Ε.Δ.Ι.Π) στο Τμήμα Οικονομικών Επιστημών, Πανεπιστημίου Κρήτης. *Διεύθυνση ηλεκτρονικού ταχυδρομείου:* drakosp@uoc.gr. Ευχαριστίες οφείλονται στους ανώνυμους κριτές και στους επιμελητές της *Κοινωνιολογικής Επιθεώρησης* για τις παρατηρήσεις και υποδείξεις τους.

απαραίτητο καθώς η έννοια της αντιγραφής χρησιμοποιείται με μεγάλη χαλαρότητα ευρύτητα, ενώ περιλαμβάνει κάθε μορφή εξαπάτησης και λογοκλοπής. Διεθνώς, η στενή έννοια της αντιγραφής (copying exam material), ως «παίρνοντας, δίνοντας και λαμβάνοντας πληροφορίες σχετικές με την εξέταση» θεωρείται ως μια από τις πολλές μορφές εξαπάτησης στις εξετάσεις (exam cheating) (Athanasou & Olasehinde 2002). Στην Ελλάδα συχνά η έννοια της αντιγραφής χρησιμοποιείται αδιαφοροποίητα από αυτήν της λογοκλοπής, πρακτική που διαχωρίζουμε και δεν εξετάζουμε εδώ. Η λογοκλοπή (plagiarism) δηλαδή

«η χρήση των ιδεών και των λέξεων τρίτων χωρίς αυτή να συνοδεύεται από ξεκάθαρη αναγνώριση της πηγής αυτής της πληροφορίας»

αποτελεί μια ευρύτερη από την αντιγραφή παραβατική και ηθικά επίμεμπτη συμπεριφορά, που γενικά αναφέρεται στην κλοπή πνευματικής ιδιοκτησίας και γίνεται κυρίως στις γραπτές εργασίες (Νικολάου 2009). Σύμφωνα με την Benincasa με τον όρο «αντιγραφή» εννοείται,

οποιαδήποτε δραστηριότητα αναλαμβάνει κανείς, μόνος ή σε συνεργασία, για να βελτιώσει την επίδοσή του στις εξετάσεις με τρόπο που, εν γνώσει του, απαγορεύεται, είτε ρητά από τους γραπτούς κανονισμούς ενός μαθήματος ή ενός ιδρύματος, είτε άρρητα, π.χ. από τον κοινό νου (2013: 12).

Η αντιγραφή όπως και η λογοκλοπή, είναι εμφανώς, πέρα από τις όποιες εκλογικεύσεις των αντιγραφών, μια πράξη ανεντιμότητας (dishonesty), ηθικά επίμεμπτη αφού με τρόπους εξαπάτησης επιδιώκεται η εύκολη επιτυχία και η καλύτερη βαθμολογία στις εξετάσεις χωρίς μελέτη και μάθηση (Marsden *et al.* 2005, Βανδώρος 2014).

Έχει ειδικό ενδιαφέρον το πώς προσδιορίζεται η αντιγραφή στο ίδρυμα στο οποίο πραγματοποιήθηκε η διαδικτυακή μας έρευνα, δηλαδή στο Πανεπιστήμιο Κρήτης (ΠΚ) · ο λόγος είναι ότι αποτελεί κομβικό στοιχείο του πλαισίου μέσα στο οποίο εκδηλώνεται η μελετώμενη συμπεριφορά. Να σημειωθεί λοιπόν ότι στον κανονισμό του ΠΚ, όπως και των Τμημάτων του η λογοκλοπή στις γραπτές εργασίες χρησιμοποιείται ταυτόχρονα και σχεδόν αδιαφοροποίητα από την αντιγραφή στις γραπτές εξετάσεις (exams cheating). Όμως, να διευκρινιστεί ότι σχεδόν όλα τα Τμήματα του συγκεκριμένου ιδρύματος υιοθετούν την έννοια της αντιγραφής με βάση τον Κανονισμό του Τμήματος Ψυχολογίας του ΠΚ (2015-16), στην οποία και παραπέμπουν. Συνοπτικά,

ως αντιγραφή ορίζεται η χρήση ή η απόπειρα χρήσης διδακτικού υλικού, πληροφοριών, σημειώσεων, εκπαιδευτικών βοηθημάτων ή άλλου βοηθητικού μέσου κατά τη διάρκεια οποιουδήποτε είδους ακαδημαϊκής εξέτασης ή αξιολόγησης, χωρίς τη ρητή άδεια του διδάσκοντος.

Συγκεκριμένα ως

αντιγραφή ορίζονται οι παρακάτω περιπτώσεις (εξαπάτησης): Η κατοχή μέρους ή ολόκληρου αντίγραφου της εξέτασης ή αξιολόγησης πριν αυτά δοθούν επίσημα στους φοιτητές για συμπλήρωση. Η χρήση σημειώσεων, εγχειριδίων, κινητών τηλεφώνων ή άλλου μέσου πληροφόρησης στη διάρκεια των εξετάσεων, τεστ και

αξιολογήσεων, εκτός εάν έχει δοθεί ρητή άδεια. Η απόκτηση εμπιστευτικών πληροφοριών αναφορικά με την εξέταση, τεστ ή αξιολόγηση, πλην όσων δημοσιοποιεί ο διδάσκων. Για παράδειγμα, να προσπαθεί κάποιος να βρει το τεστ ή τα θέματα των εξετάσεων. Η εξασφάλιση ή η ανταλλαγή πληροφοριών κατά τη διάρκεια της εξέτασης. ... Η παρουσία κάποιου άλλου στη θέση του φοιτητή για εκπλήρωση οποιασδήποτε υποχρέωσης, χωρίς τη συγκατάθεση του διδάσκοντος. Η συνεργασία με άλλους για την πραγματοποίηση ενός ή περισσότερων εκ των προαναφερθέντων παραβάσεων.

Το παραπάνω περιεχόμενο της αντιγραφής διευρύνεται από τον Εσωτερικό Κανονισμό του ΠΚ ο οποίος αναφέρεται στην «προσχεδιασμένη αντιγραφή, πλαστογραφία και πλαστοπροσωπία», ως πειθαρχικά παραπτώματα με ανώτατη επιβαλλόμενη κύρωση τον αποκλεισμό από δύο εξεταστικές περιόδους, ο υπολογισμός των οποίων αρχίζει μετά τη σχετική απόφαση της Συγκλήτου του ΠΚ.

Σημειώνουμε ότι στην παρούσα έρευνα και παρουσίαση χρησιμοποιείται η στενή έννοια της *αντιγραφής* ως:

παίρνοντας, δίνοντας και λαμβάνοντας πληροφορίες σχετικές με την εξέταση, χωρίς την άδεια του εξεταστή (Athanasou & Olasehinde 2002).

1.β. Το φαινόμενο της αντιγραφής στον έντυπο και ηλεκτρονικό τύπο, και στη βιβλιογραφία

Στο διαδίκτυο υπάρχουν πολλά ιστολόγια με αναφορές κυρίως στα πανεπιστήμια της Αγγλίας και των ΗΠΑ με οδηγίες πώς να αντιγράψεις έξυπνα (π.χ. wikiHow 2012). Επίσης στον ηλεκτρονικό τύπο πολλά ρεπορτάζ αναφέρουν τρόπους αντιγραφής και λογοκλοπής με τη χρήση έξυπνων τηλεφώνων ακόμη και με «αόρατο μελάνι», (π.χ. Horton 2016, Turner 2017). Στον *Guardian*, η Sarah March (2017) διαπιστώνει ότι σε πανεπιστήμια του Ηνωμένου Βασιλείου διάφορες συσκευές νέων τεχνολογιών και ιδίως τα κινητά τηλέφωνα και τα μικροσκοπικά ακουστικά έχουν συμβάλει σε μια άνοδο 42% των περιπτώσεων αντιγραφής από το 2012. Μορφές αντιγραφής έχουν αναφερθεί ακόμη και στο Πανεπιστήμιο Harvard (Perez-Pena & Bidgood 2012).

Σε ελληνικά ιστολόγια που αναφέρονται στα προβλήματα των πανεπιστημίων, ενδεικτική είναι η συζήτηση για την αντιγραφή στις εξετάσεις στο ιστολόγιο του καθηγητή Θέμη Λαζαρίδη (2008), η οποία όμως γίνεται από τη σκοπιά των καθηγητών. Σε φοιτητικά blogs αντιγράφονται από ξένα ιστολόγια πολλοί «έξυπνοι τρόποι» για την αντιγραφή στις εξετάσεις (Σωμαράκης 2012). Σε αντίθεση με τις καταλήψεις και τα περιστατικά βίας στα πανεπιστήμια, τα δημοσιογραφικά ρεπορτάζ για την αντιγραφή και τα «σκονάκια», δηλαδή τα μικρά χαρτάκια που περιέχουν πληροφορίες οι οποίες πρόκειται να χρησιμοποιηθούν για αντιγραφή σε εξετάσεις, δεν είναι πάρα πολλά (βλ. π.χ. Γαβρίδου 2000). Ο δημοσιογράφος Απόστολος Λακασάς (2010) αναφέρει ότι «σε επιδημία εξελίσσεται η αντιγραφή στα ΑΕΙ», ενώ ο επίσης δημοσιογράφος Παντελής Μπουκάλας (2010) «εγκωμιάζει» σκωπτικά τον ιδιαίτερο μόχθο και τη ζηλευτή ευρηματικότητα των «σκονακιοκατασκευαστών».

Στη διεθνή βιβλιογραφία υπάρχουν πάρα πολλές μελέτες για μορφές ακαδημαϊκής και φοιτητικής ανεντιμότητας και εξαπάτησης (student dishonesty and cheating), όπως π.χ. των Athanasou & Olasehinde (2002) που προαναφέραμε, καθώς και αρκετές που αναφέρονται στην αντιγραφή από φοιτητές στα Πανεπιστήμια διαφόρων χωρών, όπως π.χ. στη Σουηδία (Trost 2009) και Αυστραλία (Marsden *et al.* 2005). Επιλεκτικά αναφέρουμε τη δεκαετή έρευνα των McCabe *et. al.* (2001) για την αντιγραφή στα Αμερικάνικα Πανεπιστήμια, που τονίζει ότι οι σημαντικότεροι παράγοντες που επηρεάζουν την αντιγραφή των φοιτητών είναι οι απόψεις τους για τη συμπεριφορά των συμφοιτητών τους, καθώς και οι κώδικες δεοντολογίας των Πανεπιστημίων. Οι Anderman & Koenka (2017) τονίζουν τα κίνητρα των φοιτητών που αποφασίζουν να διαπράξουν αντιγραφή εν γνώσει τους ότι εμπλέκονται σε μια σκόπιμη πράξη ακαδημαϊκής ανεντιμότητας, καθώς και τις πολιτικές θετικών κινήτρων αποτροπής τους από τους εκπαιδευτικούς. Επίσης, η θεωρητική αποτίμηση των Brent & Atkisson (2010) για τις ορθολογικές αιτιολογήσεις της αντιγραφής από αμερικανούς φοιτητές συνιστά να υπολογιστούν στις ακαδημαϊκές πολιτικές αποτροπής του φαινομένου. Οι Βρετανοί Ashworth *et. al.* (1997) ερωτούν σε ποιών τα μάτια είναι ένοχοι οι φοιτητές που αντιγράφουν ή βοηθούν συμφοιτητές τους να αντιγράψουν, δίνοντας έμφαση σε ισχυρές ηθικές αξίες των φοιτητών όπως η φιλία, η διαπροσωπική εμπιστοσύνη και η αλληλεγγύη. Ακόμα, τονίζουν τον παράγοντα αποξένωσης των φοιτητών από το διδακτικό προσωπικό για διάφορους λόγους, ως παράγοντα που συμβάλλει και δικαιολογεί την αντιγραφή. Οι Magnus *et al.* (2002) διαμόρφωσαν ένα δείκτη ανεκτικότητας στην αντιγραφή σύμφωνα με συγκριτική ανάλυση σε πολλές χώρες.

Στην ελληνική επιστημονική βιβλιογραφία υπάρχει πολύ περιορισμένος αριθμός ερευνών για την αντιγραφή των φοιτητών στις εξετάσεις. Εξ αυτών επισημαίνουμε τις ακόλουθες δύο αξιολογες έρευνες: η πρώτη είναι η εμπειρική έρευνα της Luciana Benincasa «Αντιγραφή στις εξετάσεις και φοιτητική κουλτούρα» (2013), και η επακόλουθη ανάλυση λόγου φοιτητών και φοιτητριών για την αντιγραφή στις εξετάσεις (2015). Η έρευνα αυτή διεξήχθη το 2010-2012 με βάση ημιδομημένες συνεντεύξεις με 17 φοιτητές και φοιτήτριες τμήματος ελληνικού πανεπιστημίου στην περιφέρεια, ως προσωπική τους εμπειρία είτε ως συμπεριφορά που είχαν παρατηρήσει σε άλλους. Η μέθοδος των προσωπικών συνεντεύξεων φοιτητών και φοιτητριών στο γραφείο της Benincasa ως διδάσκουσας, παρήγαγε ένα φοιτητικό λόγο αντιφατικό, με δύο «φωνές»: η μία που αντιστοιχεί στην ηθική του ατομικισμού και της αξιοκρατίας και αντανακλά μια προσπάθεια κατασκευής μιας «καθωσπρέπει» εικόνας, και μια «δεύτερη φωνή» η οποία προβάλλει «εναλλακτικές ηθικές» βιωμένες στο πλαίσιο της φοιτητικής κοινότητας, εκφράζοντας αρνητικές κρίσεις για τους διδάσκοντες, τα μαθήματα, κ.λπ., ευρήματα που είναι παρόμοια με αυτά της παρούσας έρευνας.

Η δεύτερη έρευνα αφορά στην πολύ προσεκτική ποσοτική εκτίμηση του φαινομένου της αντιγραφής στις ιατρικές σχολές της Ελλάδας, καθώς και τεχνικές προτάσεις θεραπείας του. Την αποτελεί η ομότιτλη ερευνητική εργασία των Γ. Μπαζούκη και Γ. Δημολιάτη (2011). Η εργασία αυτή μας έγινε γνωστή αφού είχαμε ολοκληρώσει τη δική μας διαδικτυακή έρευνα, οπότε και δεν έχει αξιοποιηθεί στο βαθμό που θα ήταν επιθυμητό.

1.γ. Ο στόχος, η ταυτότητα και η μεθοδολογία της έρευνας

Η έρευνα η οποία παρουσιάζεται στο παρόν κείμενο, διεξήχθη με την χρήση διαδικτυακού ερωτηματολογίου (κατασκευασμένο με την χρήση του εργαλείου Limesurvey) το οποίο ήταν διαθέσιμο μέσω της ηλεκτρονικής σελίδας της Σχολής Κοινωνικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Κρήτης (ΣΚΕ, ΠΚ) (www.soc.uoc.gr). Αποτελεί μέρος ευρύτερης έρευνας που στο σύνολό της αποσκοπούσε να διερευνήσει τις υποκειμενικές απόψεις και στάσεις, δηλαδή τις αξιολογικές διαθέσεις των προπτυχιακών φοιτητών και φοιτητριών του ΠΚ, για τα θέματα της διαφθοράς στην Ελληνική κοινωνία και της παραβατικότητας στο Πανεπιστήμιο.

Στο εκτεταμένο ερωτηματολόγιο, το οποίο είχε τίτλο «Έρευνα για τη διαφθορά στην Ελληνική κοινωνία και την παραβατικότητα στο πανεπιστήμιο» και περιείχε 55 συνολικά ερωτήσεις, υπήρχαν τρεις βασικές θεματικές ενότητες διερεύνησης των στάσεων και αντιλήψεων των προπτυχιακών φοιτητών του ΠΚ: α. για τη διαφθορά στην Ελληνική κοινωνία (12 ερωτήσεις), β. για μια βασική μορφή παραβατικότητας των φοιτητών στο πανεπιστήμιο, δηλαδή την αντιγραφή στις γραπτές εξετάσεις, καθώς και για τη συμπεριφορά διδασκόντων που κρίναμε ότι ενδεχομένως επηρεάζει την αντιγραφή των φοιτητών (20 ερωτήσεις), και γ) μια ποικιλία 17 ερωτήσεων για άλλες μορφές παραβατικότητας όπως το κάπνισμα σε κλειστούς χώρους, η χρήση κινητού τηλεφώνου και η χρήση καμερών κλειστού κυκλώματος μέσα στα αμφιθέατρα, η παρενόχληση, οι κλοπές, η παραβατικότητα στο Facebook, κ.α., καθώς και για την γνώση ύπαρξης του νέου θεσμού στο ΠΚ του «Συνηγόρου του Φοιτητή» για ενδεχόμενα παράπονά τους.¹

Στην παρούσα δημοσίευση εστιάζουμε μόνο στην αντιγραφή των φοιτητών στις γραπτές εξετάσεις, και στις άμεσα σχετικές ερωτήσεις με την παραβατική αυτή πρακτική. Ο αρχικός μας στόχος για το θέμα αυτό ήταν να διερευνήσουμε μέσα από τις απαντήσεις και τα σχόλια των φοιτητών αν η αντιγραφή στις εξετάσεις είναι ένα σύνηθες ή σπάνιο φαινόμενο, την έκταση του φαινομένου, τις τεχνικές εξαπάτησης, καθώς και τους λόγους που οι φοιτητές επικαλούνται για να αιτιολογήσουν την παραβατική αυτή πρακτική. Ο τελικός μας στόχος δεν ήταν να καταλήξουμε σε κάποια γενικευμένα συμπεράσματα για όλους τους έλληνες φοιτητές, ούτε και να προτείνουμε μέτρα για την εξάλειψη του φαινομένου, αλλά να προκαλέσουμε ένα γόνιμο προβληματισμό σε διδάσκοντες/εξεταστές και διδασκόμενους/εξεταζόμενους για την όλη εξεταστική διαδικασία στο Πανεπιστήμιο, καθώς και για να υπάρχουν διαθέσιμα συγκριτικά δεδομένα για μελλοντική παρόμοια διερεύνηση.

Η συνολική έρευνα διεξήχθη ηλεκτρονικά από τον Απρίλη του 2015 έως και τον Οκτώβριο του 2016 μέσω της ιστοσελίδας της Σχολής Κοινωνικών Επιστημών του ΠΚ, περίοδος κατά την οποία υπήρξαν σοβαρά πολιτικά γεγονότα με επίκαιρο το θέμα της διαφθοράς. Στο ερωτηματολόγιο απάντησαν

¹ «Ο Συνήγορος του Φοιτητή διαμεσολαβεί μεταξύ φοιτητών και καθηγητών ή διοικητικών υπηρεσιών του Ιδρύματος και γενικά φροντίζει για την τήρηση της νομιμότητας σε θέματα φοιτητικά στο πλαίσιο πάντοτε της ακαδημαϊκής ελευθερίας και της εύρυθμης λειτουργίας του Ιδρύματος. Διερευνά υποθέσεις, αυτεπαγγέλτως ή ύστερα από αναφορά φοιτητή, και διαμεσολαβεί στα αρμόδια όργανα του Ιδρύματος για την επίλυσή τους...» δες <https://www.uoc.gr/studies-at-uni/tutor/synigoros.html>

ανώνυμα και πλήρως 386 φοιτητές. Εξ αυτών 235 ήταν φοιτήτριες (62,1%) και 151 φοιτητές (48,3%), με τη μεγάλη πλειοψηφία να προέρχεται από τις σχολές κοινωνικών και ανθρωπιστικών επιστημών του Πανεπιστημίου Κρήτης στο Ρέθυμνο, συν ένα ποσοστό 13,5% από τις σχολές θετικών επιστημών και υγείας στο Ηράκλειο. Οι περισσότερες ανώνυμες απαντήσεις συνοδεύτηκαν και από ποικίλα στην πλειοψηφία τους σοβαρά, αλλά και περιπαικτικά, καθώς και μερικά ανόητα σχόλια. Απ' όλα αυτά τα σχόλια ανθολογήσαμε όσα ήταν πλήρους νοήματος, τα οποία υπερέβησαν τα 100. Στην παρούσα δημοσίευση για λόγους συντομίας παρουσιάζουμε τα πιο χαρακτηριστικά κατά τη γνώμη μας σχόλια, τα οποία θεωρούμε ως σημαντικό ποιοτικό συμπλήρωμα των ποσοτικών δεδομένων των απαντήσεων του ερωτηματολογίου, επειδή πιστεύουμε ότι συμβάλλουν σε μια μεγαλύτερη κατανόηση της υποκειμενικής στάσης και συμπεριφοράς των φοιτητών μας, σύμφωνα και με τον Creswell (2016:130-131).

Τέλος, επειδή οι απαντήσεις των φοιτητών που λάβαμε συγκριτικά με αυτές των φοιτητριών καταγράφουν στη μέγιστη πλειοψηφία τους πιθανότητα μεγαλύτερη του 5% στους στατιστικούς ελέγχους χ^2 ή και t , απορρίπτουμε την υπόθεση διαφοροποίησης. Γι αυτό και η αναφορά μας στους «φοιτητές» συμπεριλαμβάνει και τις φοιτήτριες, εν γνώσει μας ότι αυτές είναι η πλειοψηφία όσων απάντησαν, καθώς αποτελούν και την πλειοψηφία του φοιτητικού πληθυσμού στις σχολές του ΠΚ στο Ρέθυμνο. Για το θέμα αυτό του φύλου λάβαμε επίσης υπόψη μας:

(α) τη συγκριτική μελέτη των Athanasou & Olasehinde (2002: 7) σύμφωνα με την οποία, αν και οι φοιτήτριες είναι μεν πιο πρόθυμες να απαντήσουν σε τέτοια θέματα φοιτητικής εξαπάτησης, «δε διαπιστώθηκε στατιστική σημαντική διαφορά στις κατά μέσο όρο αναλογίες (αντιγραφών φοιτητών) ανδρών και (φοιτητριών) γυναικών» ($t(34) = -0,58, ns$).

(β) τη γνώμη της πλειοψηφίας (78%) όσων μας απάντησαν, η οποία θεωρεί ότι δεν υπάρχει διαφοροποίηση ως προς το φύλο, αφού συμφωνεί ότι φοιτητές και φοιτήτριες αντιγράφουν σε ίδιο ποσοστό (βλέπε Γράφημα 6).

Έχοντας επίγνωση και από προηγούμενες έρευνές μας (Σαματάς & Δράκος 2011, 2013) για τα πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα των ερευνών μέσω του Διαδικτύου (βλέπε για online surveys μεταξύ άλλων Matsuo *et. al.* 2004), η έρευνά μας αυτή επεδίωξε και πέτυχε να είναι περισσότερο αποτελεσματική στη συλλογή στοιχείων από τις προηγούμενες. Έτσι, με επιμήκυνση της διάρκειάς της πλησιάσαμε τις 400 επαρκείς απαντήσεις. Δεχόμενοι ότι στο ΠΚ κατά την περίοδο 2015-16 φοιτούσαν γύρω στους 13.650 ενεργοί φοιτητές (Πηγή: Παν/μιο Κρήτης - Στοιχεία και αριθμοί) και με διάστημα εμπιστοσύνης 95% (τιμή- $Z = 1,96$), προσδιορίζουμε το σφάλμα δειγματοληψίας στα αποτελέσματά μας στο 4,9%. Όμως δεν μπορέσαμε να αυξήσουμε την αντιπροσωπευτικότητα του τυχαίου δείγματός μας ανά Σχολή και Τμήμα. Η τυχαιότητα του δείγματος εξασφαλίστηκε με την ανάρτηση του ερωτηματολογίου στην ιστοσελίδα της Σχολής, και με την μαζική αποστολή ηλεκτρονικών ειδοποιήσεων του συνδέσμου (με την χρήση Υπηρεσιών καταλόγου - LDAP) στους φοιτητές από τη Μονάδα Ερευνών Γνώμης του ΠΚ. Με αυτό τον τρόπο διασφαλίστηκε ότι, κάθε πιθανή οντότητα του ίδιου μεγέθους είχε την ίδια πιθανότητα διαλογής και συμπλήρωσης του ερωτηματολογίου. Η μοναδικότητα της συμπλήρωσης του ερωτηματολογίου διασφαλίστηκε με την διττή χρήση ηλεκτρονικών κουπονιών (tokens και

cookies) τα οποία στο εργαλείο Limesurvey ενεργοποιήθηκαν στην επιλογή Anonymous, έτσι ώστε ακόμη και ο διαχειριστής του εξυπηρετητή να μην είναι σε θέση να συνδέσει τα δεδομένα απόκρισης με τα δεδομένα συμμετεχόντων. Αν και η έρευνά μας δεν είναι πλήρως αντιπροσωπευτική για τις απόψεις και στάσεις όλων των προπτυχιακών φοιτητών του ΠΚ, ούτε βέβαια όλων των Ελλήνων φοιτητών, θεωρούμε τα ποσοστά των απαντήσεων αλλά και το περιεχόμενο των συνοδευτικών σχολίων, ως επαρκή και πολύ χρήσιμα για να προβληματιστούμε για τα αίτια του παραβατικού και, κατά τη γνώμη των φοιτητών που μας απάντησαν, αρκετά διαδεδομένου φαινομένου της αντιγραφής στο ΠΚ, και κατά τη γνώμη μας στα Ελληνικά ΑΕΙ αλλά και στα πανεπιστήμια της αλλοδαπής σύμφωνα με τη διεθνή βιβλιογραφία που προαναφέραμε.

Η έρευνά μας βασισμένη στην ανωνυμία της διαδικτυακής έρευνας, προσήλκυσε ένα αρκετά μεγάλο τυχαίο δείγμα φοιτητών και φοιτητριών, και ευνόησε κατά τη γνώμη μας την παραγωγή αυθεντικού και αντισυμβατικού φοιτητικού λόγου με ανώνυμα σχόλια, καθόλου «καθωσπρεπτικού» και κατασκευασμένου περιεχομένου, με αρκετές καταγγελίες και συγκρουσιακή νοοτροπία με τους καθηγητές. Η ανωνυμία των απαντήσεων διασφαλίστηκε μέσω των δυνατοτήτων του Limesurvey εξυπηρετητή, καθώς δεν καταγράφονταν δεδομένα IP πρωτοκόλλου, ηλεκτρονικού ταχυδρομείου, URL παραμέτρων και στοιχεία περιηγητή ιστοσελίδων του απομακρυσμένου χρήστη. Μια πιο ολοκληρωμένη έρευνα σε πολύ μεγαλύτερο αντιπροσωπευτικό και σταθμισμένο δείγμα του φοιτητικού πληθυσμού ανά Τμήμα και Σχολή του ΠΚ, πιθανόν να μας αποκάλυπτε εάν όλα τα Τμήματα του Πανεπιστημίου έχουν τον ίδιο βαθμό αυστηρότητας στην αντιγραφή, αλλά και τον διαφορετικό βαθμό αντιμετώπισής της. Όμως, ο στόχος της έρευνάς μας εμφανώς δεν ήταν να στοχοποιήσει συγκεκριμένα Τμήματα ή διδάσκοντες αλλά να αναδείξει το πρόβλημα της αντιγραφής συνολικά, για να προκαλέσει ευαισθητοποίηση φοιτητών και καθηγητών ώστε αυτό να εκλείψει μέσα σε ένα ακαδημαϊκό κλίμα αμοιβαίου σεβασμού και κατανόησης.

Άσχετα αν εμείς ως ερευνητές συμφωνούμε ή διαφωνούμε με τις απόψεις των φοιτητών, παίρνουμε στα σοβαρά τις απαντήσεις και τα σχόλια τους, και τα παρουσιάζουμε ως τροφή σκέψης και προβληματισμού για διδάσκοντες και διδασκόμενους, σύμφωνα και με την παρότρυνση της φοιτητικής *Ερευνητικής Ομάδας* (2010) «Ακούστε καλά τι λένε οι φοιτητές...».²

2. Παρουσίαση των Απαντήσεων και Σχετικών Σχολίων

Παραθέτουμε στη συνέχεια τα ποσοστά των απαντήσεων στο ερωτηματολόγιο της έρευνας για την αντιγραφή στις εξετάσεις, όπως απεικονίζονται και στα γραφήματα του Παραρτήματος, σε συνδυασμό με τα σχετικά σχόλια των φοιτητών, χωρίς ιδιαίτερο δικό μας σχολιασμό, ώστε ο αναγνώστης να μπορεί

² Αυτός είναι ο τίτλος ποιοτικής έρευνας της φοιτητικής συλλογικότητας «Νομάδες Αντιρροής» που δημοσιεύτηκε το 2010 για τη φοιτητική κινητοποίηση την περίοδο 2006-2007, τονίζοντας τον υποκειμενικό λόγο αλλά και τη δράση των φοιτητών σε ανταγωνισμό με τις διάφορες εκδοχές του κυρίαρχου λόγου για τον εκσυγχρονισμό της εκπαίδευσης.

να κρίνει και να βγάλει τα δικά του συμπεράσματα, πριν επηρεαστεί από τις δικές μας συμπερασματικές παρατηρήσεις.

2.α. Απαντήσεις και Σχόλια για την Αντιγραφή των Φοιτητών στις Γραπτές Εξετάσεις

Σχεδόν όλοι όσοι απάντησαν (99,2%) θεωρούν ότι γίνεται αντιγραφή στις εξετάσεις στο Πανεπιστήμιο, και μάλιστα το 57,5% σε μεγάλη κλίμακα (Γράφημα 1). Η πλειοψηφία (58,8%) παραδέχεται ότι έχει ήδη αντιγράψει στις εξετάσεις: στο Γυμνάσιο/Λύκειο, και σε ποσοστό 39,5% στο Πανεπιστήμιο (Γραφήματα 2α και 2β). Επίσης, συνολικά, το 89,6% δηλώνει ότι έχει αντιληφθεί στις γραπτές εξετάσεις στο Πανεπιστήμιο να αντιγράφουν άλλοι συμφοιτητές τους (συχνά το 61,7 % και μερικές φορές το 27,9 %, ενώ σπάνια 8,7 %) (Γράφημα 3).

Η αντιγραφή των συμφοιτητών δεν ενοχλεί την πλειοψηφία του 56,9%: συγκεκριμένα ενοχλεί λίγο το 38,5 % έως καθόλου 18,4 %, ενώ ενοχλεί συνολικά το 43,1%, δηλαδή πάρα πολύ το 18,1 % και πολύ το 24,9% (Γράφημα 4α). Το 97% ΔΕΝ θα κατήγγειλε ένα-μια αντιγραφέα, ενώ μόνο το 3% θα προέβαινε σε καταγγελία. Θα αδιαφορούσε το 55,6%. Θα αντέγραφαν και αυτοί αν μπορούσαν (26,4%). Θα έκανε παρατήρηση στους αντιγραφείς μόνο το 14,9% (Γράφημα 4β).

Στη φοιτητική παρέα τους η αντιγραφή χαρακτηρίζεται συνήθως:

1. αδιάφορα ως συνηθισμένο φαινόμενο (53,6%). 2. συνολικά αρνητικά 20,5%, δηλαδή αρνητικά 16,1% και πολύ αρνητικά 4,4% (ως παραβατική συμπεριφορά), «μαγκιά»-καπατσουσύνη (8,3 %) και θετικά μόνο από το 6% (Γράφημα 5).

Σχετικά σχόλια φοιτητών:

Η αντιγραφή είναι αναγκαίο κακό και αναμενόμενη απάντηση σε ηλίθιο /αντιπαιδαγωγικό τρόπο εξέτασης που ζητά απομνημόνευση, π.χ. εγώ και η παρέα μου αντιγράφει μόνο μαθηματικούς τύπους, οι οποίοι υποτίθεται είναι (ή πρέπει να μας είναι) γνωστοί.

Η αντιγραφή είναι αναγκαίο μέσο για να περάσει κάποιος ένα πολύ δύσκολο μάθημα με δύσκολα και αδούλευτα στη διάρκεια του μαθήματος θέματα εξέτασης.

Όπως ήδη προαναφέραμε, σύμφωνα με γνώμη της πλειοψηφίας (78%) δεν υπάρχει διαφοροποίηση ως προς το φύλο αφού θεωρούν ότι φοιτητές και φοιτήτριες αντιγράφουν σε ίδιο ποσοστό (δες, Γράφημα 6).

Η αντιγραφή γίνεται συνήθως: α. με «σκονάκι» (33,9%), β. από το γραπτό του διπλανού (28,3%), γ. με το κινητό τηλέφωνο (25,9%), δ. με άνοιγμα βιβλίου ή φωτοτυπίας (11,9%) (δες, Γράφημα 7).

Σχετικό σχόλιο φοιτητή:

Η αντιγραφή γίνεται κυρίως με σκονάκι, που δεν θεωρώ παράνομο αφού φοιτώ σε τμήμα στο οποίο θα ονόμαζα το σκονάκι αναγκαίο κακό για τις εξετάσεις, όπου οι περισσότεροι καθηγητές κάνουν εξετάσεις για να μας κόψουν.

Αυτό που παρατηρούμε από τα παραπάνω σχόλια είναι ότι η αντιγραφή και το «σκονάκι» θεωρούνται αναγκαία κακά για να ανταποκριθεί ένας εξεταζόμενος επιτυχώς σε θέματα απομνημόνευσης, και σε δύσκολα θέματα που στοχεύουν κατά τη γνώμη του στην αποτυχία των φοιτητών, αποδίδοντας την ευθύνη στους διδάσκοντες εξεταστές. Όμως οι ευθύνες παρακάτω μοιράζονται και στους φοιτητές σε ποσοστό 49,7% όταν απαντούν ότι η αντιγραφή κατά κύριο λόγο γίνεται:

1. επειδή κάποιιοι-ες έχουν συνηθίσει ν' αντιγράφουν 28,4%, και
2. επειδή οι αντιγραφείς πιστεύουν ότι δεν θα γίνουν αντιληπτοί-ές 21,3%. Επίσης θεωρούν ότι οι καθηγητές ευθύνονται συνολικά λίγο περισσότερο 50,3%, δηλαδή
3. όταν βάζουν δύσκολα θέματα 19,8%
4. όταν επιτρέπουν χαλαρή επιτήρηση 15,9%, και
5. επειδή δεν επιβάλλονται κυρώσεις 14,6% (Γράφημα 8).

Σχετικά σχόλια που αποδίδουν την ευθύνη αντιγραφής στους φοιτητές:

Αντιγράφω μόνο σε μάθημα το οποίο θεωρώ αδιάφορο και δεν έχω κίνητρο να το διαβάσω, και δεν θα επηρεάσει το μέλλον μου.

Εξαιτίας ελλιπούς προετοιμασίας των φοιτητών, αλλά και ασαφών οδηγιών για την εξέταση καθώς επίσης και απροθυμίας του καθηγητή να προετοιμάσει τους φοιτητές.

Για λόγους βαθμοθηρίας, γιατί είναι η εύκολη λύση για μεγαλύτερο βαθμό.

Επειδή (οι αντιγραφείς) βαριούνται να διαβάζουν και ψάχνουν για εύκολη λύση.

Οι περισσότεροι φοιτητές συνηθίζουν να παραμελούν το διάβασμά τους κατά τη διάρκεια του εξαμήνου και πολλές φορές καταφεύγουν σε «πασαλείμματα» λίγες μέρες/ώρες πριν την τελική εξέταση.

Επειδή κάποιιοι-ες έχουν συνηθίσει ν' αντιγράφουν, το θεωρούν σαν τον εύκολο τρόπο να περάσουν ένα μάθημα, ξέροντας ότι αν συλληφθούν δεν θα τιμωρηθούν.

Επειδή η αντιγραφή «δουλεύει». Περνιούνται πάρα πολλά μαθήματα έτσι.

Λόγω νοοτροπίας του φοιτητή και λόγω έλλειψης εμπιστοσύνης στον εαυτό του τις περισσότερες φορές.

Στη μεγαλύτερη σιγουριά που προσφέρει ένα σκονάκι στο να περάσεις ένα δύσκολο μάθημα, και στην πίστη ότι θα περάσεις το μάθημα αυτό μόνο με αυτή τη μέθοδο.

Όμως, σύμφωνα με όσους απάντησαν, η αντιγραφή δεν ευδοκιμεί μόνο λόγω συνθηκών και ευκολίας στα αμφιθέατρα, αλλά και ανάλογα με το ήθος και την επιμέλεια του εξεταζόμενου. Έτσι, ο φοιτητής τείνει να κάνει αντιγραφή ανάλογα 1. με τον χαρακτήρα-ήθος του (58,2%), και 2. το επίπεδο επιμέλειάς του, αν είναι μέτριο ή χαμηλό (41,8%).

Σχετικό σχόλιο φοιτητή για «κουλτούρα αντιγραφής»:

Η αντιγραφή οφείλεται στην έλλειψη αυτοσεβασμού και στην ευκολία της αντιγραφής στα περισσότερα μαθήματα, καθώς και στην γενικότερη κουλτούρα της αντιγραφής που επικρατεί στο τμήμα μου.

Ένας άλλος φοιτητής σχολίασε το θέμα της «φοιτητικής αλληλεγγύης» ως ακολούθως:

Εγώ προσωπικά σε όλα τα υποχρεωτικά (και ως επί το πλείστον δύσκολα) μαθήματα έχω βοηθήσει συμφοιτητές μου, αφού ξέρω και μπορώ, γιατί όχι; Είναι δύσκολο να αρνηθείς να βοηθήσεις ένα συμφοιτητή γιατί είμαστε όλοι γνωστοί. Βέβαια δε θα ρισκάρω να μηδενιστώ για να βοηθήσω τον διπλανό μου, αλλά αν μπορώ θα το κάνω. Άρα η εξάλειψη της αντιγραφής είναι μόνο στα χέρια των διδασκόντων και όχι των φοιτητών.

Στο ερώτημα αν ο παράγων «καθηγητής» επηρεάζει το ποσοστό της αντιγραφής στις εξετάσεις λάβαμε τα εξής ποσοστά στις διαθέσιμες επιλογές απαντήσεων: 1. αν επειδή είναι πολύ αυταρχικός δεν επικοινωνεί με τους φοιτητές (27,4%). 2. με τον τρόπο που διατυπώνει τα θέματα και τους εξεταζόμενους (21,5%). 3. αν βάζει δύσκολα θέματα (20,1%). 4. αν δεν κάνει σωστή επιτήρηση (18,6%). 5. αν είναι αυστηρός στη βαθμολογία (12,45%) (Γράφημα 11).

Σχετικά σχόλια που αποδίδουν την ευθύνη αντιγραφής στους καθηγητές:

Η αντιγραφή επιβάλλεται στα μαθήματα που είναι απρόσιτοι καθηγητές ή και βάζουν δύσκολα θέματα, ώστε τα μαθήματά τους «δεν περνούν» και τα χρωστάνε όλοι. Σε αυτά ουσιαστικά αναγκάζεσαι αν δε τα περνάς με διάβασμα να καταφύγεις στην αντιγραφή για να τα περάσεις κάποτε.

Επειδή εφαρμόζουν ένα σύστημα εξέτασης ηλίθιο με θέματα στείρας παπαγαλίας, π.χ. είναι αδύνατον να θυμάσαι τύπους απέξω.

Στο τμήμα μου πολλοί καθηγητές είναι υπερβολικά αυστηροί και συνεχώς μας κόβουν. Οπότε όσο πιο πολύ αποτυγχάνει κάποιος στο ίδιο μάθημα, τόσο αυξάνεται η διάθεσή του για αντιγραφή.

Όταν βάζουν υπερβολικά μεγάλη εξεταστέα ύλη.

Όταν βάζει τα ίδια επαναλαμβανόμενα θέματα.

Σημαντικό είναι το μέγεθος και η δυσκολία της εξεταστέας ύλης, αλλά ακόμη πιο καίριο είναι το γενικότερο ενδιαφέρον που έχει μεταδώσει ο καθηγητής στους φοιτητές σχετικά με το αντικείμενο του μαθήματός του (ώστε να ενδιαφερθούν και οι ίδιοι σοβαρά, πέρα από την τυπική εκμάθηση άλλης μιας ύλης για εξέταση).

Όταν επιδεικνύεται κακή εκπαιδευτική συμπεριφορά του καθηγητή στο μάθημα.

Όμως ένας φοιτητής επισημαίνει:

Η αντιγραφή είναι νοοτροπία κάποιων φοιτητών που δεν την επηρεάζει ο καθηγητής, εκτός αν έχει πολύ αυστηρή επιτήρηση, αλλιώς δεν παίζει κανένα ρόλο ποιος είναι ο καθηγητής.

Σχόλια που αποδίδουν την αντιγραφή στο πανεπιστημιακό και κοινωνικό σύστημα:

Ο κάθε ένας που εισάγεται τυχαία σε μια σχολή από ένα σαθρό σύστημα, όσο τυχαία μπαίνει άλλο τόσο τυχαία και με κάθε μέσο προσπαθεί να βγει, και δυστυχώς βγαίνει.

Όταν αξιολογούμαστε βάσει βαθμών και μόνο, θέλουμε τη μέγιστη απόδοση με το λιγότερο κόπο και αυτό σε συνδυασμό ότι κάποιιοι δεν σέβονται την προσπάθεια του άλλου που όντως έχει διαβάσει.

Επειδή ΔΕΝ υπάρχει σοβαρή ευαισθητοποίηση για το θέμα της αξιοκρατίας από καθηγητές και φοιτητές, και εν γένει θα έλεγα υπάρχουν παρόμοιες πρακτικές απάτης στη κοινωνία.

Τα πανεπιστήμια έχουν γίνει πλέον εξεταστικά κέντρα, δεν παρέχουν γνώση και ο μέσος φοιτητής συνηθίζει σε αυτό σαν κάτι το «φυσιολογικό». Επομένως δεν τον ενδιαφέρει να μάθει, να προβληματιστεί, να κατανοήσει και έτσι αντιγράφει, δεν τον ενδιαφέρει η μάθηση αλλά να περάσει και να πάρει το χαρτί.

Στο ότι έχουν όλοι (οι πολίτες) συνηθίσει τον εύκολο δρόμο για να λύνουν τα προβλήματά τους. Ο λόγος που αντιγράφεις είναι ο ίδιος που φοροδιαφεύγεις, που χρησιμοποιείς μέσον, που εκμεταλλεύεσαι, που αισχροκερδείς και που γενικά χρησιμοποιείς κάθε θεμιτό η αθέμιτο τρόπο για να αναδειχθείς ή και να κερδίσεις.

Συνδυασμός ευκολίας και ατιμωρησίας αλλά και έλλειψη παιδείας από το σπίτι και το σχολείο.

Εξαιτίας οικονομικών δυσκολιών είναι επιτακτικό ο φοιτητής να μη χρωστά μαθήματα και να τελειώσει όσο το δυνατόν γρηγορότερα.

Οι περισσότεροι συμφοιτητές που γνωρίζω να έχουν αντιγράψει το έχουν κάνει από *απελπισία*, και είναι κυρίως φοιτητές επί πτυχίω, οι οποίοι δυσκολεύονταν *ανέκαθεν* με την διεκπεραίωση των σπουδών τους. Εδώ πιστεύω ότι θα πρέπει να συζητηθεί και ο τρόπος με τον οποίο εισάγονται οι μαθητές στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. Αν αυτό αλλάξει, θα δοθεί η χαριστική βολή στην ελληνική «μάστιγα» της αντιγραφής.

Σε σχέση με τις ποινές, κατά την γνώμη τους, για το 81,7%, θα ήταν σωστό να επιβάλλονται κυρώσεις σε όσους αντιγράφουν (Γράφημα 9), αλλά ήπιες ποινές για το 70%, π.χ. απλά να μηδενιστεί η κόλλα, αυστηρές ποινές για το 22,9% π.χ. αποκλεισμός από τις εξετάσεις για ένα 6μηνο και απλή μόνο επίπληξη για το 7,1% (Γράφημα 10).

Χαρακτηριστικό σχόλιο:

Σχετικά με τις αντιγραφές πρέπει να βρεθεί μια λύση, γιατί είναι άδικο αυτοί που «ξεσκίζονται» να διαβάζουν να παίρνουν ίδιους βαθμούς με εκείνους που αντιγράφουν και δεν προσπαθούν καθόλου. ... Βέβαια πού υπάρχει πλήρη

δικαιοσύνη για να υπάρξει και στο πανεπιστήμιο;

Ο επιτηρητής ενθαρρύνει περισσότερο την αντιγραφή στις γραπτές εξετάσεις, ανάλογα εάν είναι: αδιάφορος (64,1%), ανεκτικός (27,3%), ή αυστηρός (8,6%). Όμως πρέπει να τονίσουμε ότι την κύρια ευθύνη της σωστής επιτήρησης έχει ο διδάσκων εξεταστής.

Η αντιγραφή στις γραπτές εργασίες οφείλεται: 1. στην ατιμωρησία και στην έμμεση αποδοχή της αντιγραφής από τους εξεταστές (43,4%)· 2. στην ευκολία με την οποία μπορεί να γίνει η αντιγραφή (42,7%)· 3. στη σκόπιμη αμέλεια να αναφέρονται οι πηγές (13,9%). Το θέμα αυτό αφορά τη λογοκλοπή και δεν θα επεκταθούμε.

Το φαινόμενο της αντιγραφής κατά τη γνώμη των φοιτητών θα εξαλειφτεί με: 1. αυστηρή επιτήρηση (43%)· 2. τιμωρίες (30%)· 3. προφορικές εξετάσεις (23%)· 4. καταγγελία από τους συμφοιτητές (3%) (Γράφημα 12).

Σχετικά σχόλια:

Ποιος «ρουφιάνος» θα επιλέξει να καταδίδει αυτόν που αντιγράφει;

Το φαινόμενο της αντιγραφής έχει βαθιές ρίζες που λύνονται μόνο με την κατάλληλη παιδεία από την πρωτοβάθμια εκπαίδευση.

Πιστεύω πως το φαινόμενο αυτό δεν εξαλείφεται διότι είναι ανάλογο με το ήθος του κάθε φοιτητή.

Με την καλλιέργεια του κατάλληλου ήθους στους φοιτητές. Πρέπει να γίνει αντιληπτό ότι η αντιγραφή βλάπτει τους ίδιους.

Αλλαγή του συστήματος εξέτασης με συνδυαστικές εξετάσεις και εργασίες μέσα στη χρονιά.

Με εναλλακτικούς τρόπους εξέτασης π.χ. εργασίες γραπτές στο σπίτι ή εξέταση πολλαπλών επιλογών.

Με διαφορετικά θέματα στους φοιτητές που κάθονται κοντά.

Με σωστή, πιο ποιοτική διδασκαλία και θέματα βατά από πηγές προσβάσιμες στο μέσο φοιτητή.

Έμφαση στην προετοιμασία από τον καθηγητή σε λυμένα θέματα προηγούμενων εξετάσεων, και εξέταση με λογικά θέματα στο πλαίσιο όσων αναλύθηκαν στο εξάμηνο.

Με διαφορετικό τρόπο εξέτασης πχ ανοιχτά βιβλία και δύσκολα θέματα με ερωτήσεις κρίσεως.

Με την καλύτερη επικοινωνία καθηγητή-φοιτητών κατά τη διάρκεια του εξαμήνου και την επιλογή θεμάτων που χρειάζονται κρίση και όχι «παπαγαλία».

Όταν αποφασίσουν και οι καθηγητές να περνάνε τους φοιτητές αντί να κόβουν μαζικά πολλούς, δήθεν πως είναι πολύ αυστηρά τα κριτήρια, και άρα και υψηλού επιπέδου το τμήμα.

Με πλήρη ανατροπή του εκπαιδευτικού συστήματος σε όλες τις βαθμίδες.

Προτιμούν τις γραπτές εξετάσεις (62,7%) παρά προφορικές εξετάσεις (15,5%), καθώς επίσης: 1. απαλλαγή από τη γραπτή εξέταση με γραπτή εργασία στο σπίτι (42,1%)· 2. γραπτή εξέταση με κλειστά βιβλία (36,8%)· 3. με ανοικτά βιβλία και σχετικά δύσκολα θέματα (21,1%).

2.β. Φοιτητική Αξιολόγηση Καθηγητών-Εξεταστών

Προτιμούν περισσότερο έναν αυστηρό αλλά ακριβοδίκαιο καθηγητή που δεν ανέχεται την αντιγραφή (86,4%), παρά έναν καθηγητή που ανέχεται την αντιγραφή (13,6%).

Η πλειοψηφία, το 52,6%, θεωρεί ότι οι περισσότεροι διδάσκοντες δεν τους βαθμολογεί αμερόληπτα και αντικειμενικά, ενώ αντίθετα αυτό πιστεύει το 47,4% (Γράφημα 13).

Επίσης η πλειοψηφία 68,3% όσων απάντησαν δηλώνει ότι έχει αντιληφθεί περιστατικά ευνοιοκρατίας/μεροληψίας στην αξιολόγηση των μαθημάτων από τους διδάσκοντες, ενώ το 31,7% όχι. (Γράφημα 14).

Το 93,6 % συμφωνεί με την άποψη ότι οι «γλοιώδεις» φοιτητές-τριες που γενικά κολακεύουν (κοινώς «γλείφουν») τους διδάσκοντες επιτυγχάνουν και καλύτερη βαθμολογία (Γράφημα 15): 1. Μερικές φορές (ανάλογα τον καθηγητή) 57,3%· 2. συχνά 21,2%· 3. πάντα 13,1%· 4. ποτέ 8,4%.

Συνολικά η πλειοψηφία του 56% δηλώνει ότι έχει αντιληφθεί ανάρμοστες συμπεριφορές από διδάσκοντες, ενώ το 44% δεν το έχει. Συγκεκριμένα, έχουν αντιληφθεί τις ακόλουθες ανάρμοστες συμπεριφορές: 1. διακρίσεις υπέρ ή κατά κάποιων φοιτητών/τριών (31,1%)· 2. κακή συμπεριφορά σε βάρος κάποιων φοιτητών/τριών (26,5%)· 3. αδικαιολόγητη απουσία και μη αναπλήρωση μαθημάτων (20,4%)· 4. ανάρμοστες πολύ προσωπικές σχέσεις με κάποιον/α φοιτητή/τρια (10,5%)· 5. συχνή χρήση κινητού τηλεφώνου κατά τη διάρκεια διδασκαλίας (7,8%)· 6. κάπνισμα μέσα στην αίθουσα κατά τη διάρκεια διδασκαλίας (3,8%).

Σχετικά σχόλια φοιτητών για άλλες ανάρμοστες συμπεριφορές από διδάσκοντες:

Αδιαφορία για το μάθημα και την σωστή παράδοσή του, σπατάλη χρόνου με άσκοπα-άσχετα θέματα και καμία επιθυμία του διδάσκοντα να καταλάβει και να μάθει ο φοιτητής το μάθημα.

Κάποιοι καθηγητές εκφράζουν έντονα και απόλυτα τις πολιτικές τους ιδεολογίες και δείχνουν κακή ή καλύτερη συμπεριφορά σε φοιτητές ανάλογα με τις πολιτικές τους πεποιθήσεις και ανάλογα με το τι επιλογή κάνουν αυτοί στις φοιτητικές εκλογές.

Τέλος, μόνο το 25,9% όσων απάντησαν γνωρίζει ότι για κάθε είδους παράπονο των φοιτητών υπάρχει στο Πανεπιστήμιο Κρήτης ο θεσμός του «Συνηγόρου του Φοιτητή»

2.γ. Γενικά Σχόλια Συμμετεχόντων για τη Έρευνα

Ακόμα και αν δεν γίνεται άμεσα αντιληπτό στο ερωτηματολόγιό σας, διαφωνώ καθέτως με τον τρόπο που συνδέετε το φαινόμενο της αντιγραφής ως προθάλαμο για μελλοντικούς διεφθαρμένους πολίτες! Ίσως θα 'πρεπε πρώτα να ψάξετε τι γίνεται με τη διαφθορά σε κάποιους μεταξύ του «κύκλου» σας (κατάχρηση κονδυλίων έρευνας, πλασματικά συνέδρια, φακελάκια, πελατειακές σχέσεις, νεποτισμός, λογοκλοπή, κοπάνες, κ.λπ.) και μετά να ψάξετε το πρόβλημα στους φοιτητές,

Γενικότερα στο Πανεπιστήμιο Κρήτης είναι θετικό που οι φοιτητές μπορούμε να έχουμε διαπροσωπικές σχέσεις με τους καθηγητές ... , και υπάρχει και ο θεσμός του «Συνηγόρου του Φοιτητή», ο οποίος όμως είναι άμεση ανάγκη να γίνει πιο λειτουργικός ... με σκοπό να μας προστατεύει από την αυθαιρεσία και τον αυταρχισμό κάποιων καθηγητών... .

3. Συζήτηση

Κατ' αρχήν, συνοψίζουμε και σχολιάζουμε σύντομα τα κύρια ευρήματα της έρευνας. Σύμφωνα με τα παραπάνω ποσοτικά δεδομένα, τα στατιστικά ποσοστά απαντήσεων αλλά και με βάση τα συνοδευτικά ποιοτικά δεδομένα, δηλαδή τα σχόλια των φοιτητών που συμμετείχαν στην έρευνα:

α. Η αντιγραφή στις γραπτές εξετάσεις είναι μια συνήθης και πολύ διαδεδομένη πρακτική σε ορισμένα Τμήματα στο Πανεπιστήμιο. Η πλειοψηφία των φοιτητών συμφωνεί ότι η αντιγραφή δεν είναι ένα σπάνιο φαινόμενο από κάποιους ελάχιστους φοιτητές, αλλά είναι μια πολύ διαδεδομένη και συνηθισμένη πια πρακτική που γίνεται σε μεγάλη κλίμακα. Τη διαπίστωση αυτή ενισχύουν και τα εξής: η πλειοψηφία (57,5%) όσων μας απάντησαν παραδέχεται ότι έχει ήδη αντιγράψει στο Γυμνάσιο ή και Λύκειο, άρα έρχεται με μια παραβατική εμπειρία στο Πανεπιστήμιο, στο οποίο το 39,5% παραδέχεται ότι έχει ήδη αντιγράψει. Τα ποσοστά αυτά θεωρούμε ότι είναι αρκετά υψηλά, όπως και το συνολικό ποσοστό 90% που απάντησε ότι έχει αντιληφθεί άλλους – φοιτητές και φοιτήτριες σε ίδιο ποσοστό – να αντιγράφουν (συχνά 62% και μερικές φορές 28%).

β. Οι νέες τεχνολογίες και ιδίως τα κινητά τηλέφωνα που χρησιμοποιούνται ευρέως κι έχουν αυξήσει την εξαπάτηση από φοιτητές σε ξένα πανεπιστήμια (Marsh, 2017), έχουν αρχίσει να χρησιμοποιούνται και στην Ελλάδα για την αντιγραφή στις εξετάσεις, αλλά δεν έχουν ακόμη ξεπεράσει τη κλασική πρακτική με το «σκονάκι», και δευτερευόντως την αντιγραφή από το γραπτό του διπλανού. Παρόλα αυτά τα κινητά τηλέφωνα θεωρούνται εργαλεία αντιγραφής και σε κάποιες σχολές αφαιρούνται πριν την έναρξη της εξέτασης (Μπαζούκης & Δημολιάτης 2011).

γ. Η αντιγραφή των συμφοιτητών δεν ενοχλεί τους περισσότερους εξεταζόμενους, και όταν αυτοί συχνά την αντιλαμβάνονται αδιαφορούν, και δεν διανοούνται να την καταγγείλουν. Μάλιστα, θεωρούν συναδελφικά ηθικό και αλληλέγγυο να βοηθήσουν τον συμφοιτητή τους στις εξετάσεις αν μπορούν. Αυτή η μορφή αλληλεγγύης που συμβάλλει στην υποβοήθηση αντιγραφής μεταξύ συμφοιτητών, χαρακτηρίζει και πολλούς φοιτητές στο διεθνή χώρο, σύμφωνα με τους Ashworth *et al.* (1997), ιδίως δε αν έχουν στενές φιλικές σχέσεις μεταξύ τους, σύμφωνα και με τους Scrimshire *et al.* (2017).

δ. Την αδιάφορη αυτή στάση των φοιτητών, για ένα όπως λένε συνηθισμένο φαινόμενο όπως η αντιγραφή, κρατεί και η παρέα τους, η οποία συνήθως μεταθέτει την ευθύνη στους εξεταστές. Η δύναμη επιρροής της γνώμης της παρέας είναι πολύ σημαντική, όπως έχει τονιστεί και για φοιτητές σε πανεπιστήμια στο εξωτερικό (McCabe *et. al.* 2001, Anderman & Koenka 2017). Η αντιγραφή, όπως δηλώνουν με έμφαση στα σχόλιά τους, είναι *αναγκαίο κακό* και αναμενόμενη απάντηση όταν απαιτείται απομνημόνευση μαθηματικών τύπων. Είναι επίσης αναγκαία πρακτική για να απαντήσει επιτυχώς κάποιος στις εξετάσεις ενός μαθήματος με πολύ δύσκολα και «αδούλευτα» θέματα.

ε. Όμως, πιστεύουν, όπως δηλώνουν και στα σχόλιά τους, ότι η κατά σύστημα αντιγραφή γίνεται: (1) από κάποιους φοιτητές χαμηλού ήθους που έχουν συνηθίσει ν' αντιγράφουν σε όλα τα μαθήματα, (2) λόγω χαλαρής επιτήρησης, καθώς επίσης (3) επειδή γνωρίζουν ότι δεν επιβάλλονται κυρώσεις. Η ανεκτικότητα των εξεταστών και η ατιμωρησία των αντιγραφέντων είναι βασικοί παράγοντες που καλλιεργούν πρόσφορο έδαφος στην αντιγραφή, σύμφωνα και με τη συγκριτική ανάλυση σε πανεπιστήμια πολλών χωρών των Magnus *et al.* (2002).

στ. Παρ' όλα αυτά, η μεγάλη πλειοψηφία όσων μας απάντησαν συμφωνεί να επιβάλλονται κυρώσεις στους αντιγραφείς, αλλά με ήπιες ποινές. Συνοπτικά, δηλώνουν ότι η πρακτική της αντιγραφής αναπτύσσεται επειδή «δουλεύει» αφού περνιούνται πάρα πολλά μαθήματα έτσι», και θεωρούν ότι θα εξαλειφτεί με αυστηρή επιτήρηση και τιμωρίες, αλλά και με προφορικές εξετάσεις. Απορρίπτουν όμως την καταγγελία από τους συμφοιτητές, η οποία θεωρείται απαράδεκτη ως «ρουφιανιά», που θα στιγματίσει τον καταγγέλλοντα, όπως συνήθως συμβαίνει έξω στην κοινωνία.

Επιπλέον στα σχόλια των φοιτητών που έχουμε ήδη παραθέσει, αναφέρθηκαν και άλλοι ενδιαφέροντες λόγοι για τους οποίους γίνεται η αντιγραφή. Κατ' αρχήν οι λόγοι αυτοί αφορούν τους ίδιους τους φοιτητές, όπως: «όταν το μάθημα και οι σπουδές δεν τους ενδιαφέρουν, παρά μόνο το 'χαρτί'», στη (ψυχολογική) σιγουριά που προσφέρει ένα «σκονάκι», και στις οικονομικές δυσκολίες που τους πιέζουν να τελειώσουν». Μεγάλο μερίδιο ευθύνης για την αντιγραφή αποδίδουν συγκυριακά στον καθηγητή/εξεταστή

όταν είναι υπερβολικά αυστηρός και συνεχώς 'κόβει', όταν είναι απρόσιτος και βάζει δύσκολα θέματα, ώστε τα μαθήματά του δεν περνιούνται και τα χρωστάνε όλοι.

Έτσι, ορισμένοι σχολίασαν ότι «η αντιγραφή είναι και μορφή διαμαρτυρίας κυρίως στον αυταρχικό καθηγητή». Θα πρέπει όμως εμείς να τονίζουμε ότι η αντιγραφή δεν νομιμοποιείται ως αντίδραση και «συμψηφισμός» στις όποιες αυθαίρετες, ανάρμοστες ή/και λανθασμένες συμπεριφορές από καθηγητές/εξεταστές. Οι συμπεριφορές αυτές θα πρέπει να καταγγέλλονται από τους φοιτητές στα αρμόδια όργανα του Πανεπιστημίου, τα οποία οφείλουν να λαμβάνουν υπόψη τους τις όποιες φοιτητικές αιτιάσεις που «δικαιολογούν» την αντιγραφή ως αντίδραση ή αναγκαίο κακό (Brend & Atkisson 2010).

Αναφέρθηκαν και λόγοι που ευνοούν την αντιγραφή και αφορούν αμφοτέρους καθηγητές και φοιτητές, π.χ. «επειδή δεν υπάρχει σοβαρή ευαισθητοποίηση για το θέμα της αξιοκρατίας από καθηγητές και φοιτητές», υπονοώντας και μια αποξένωση και έλλειψη εμπιστοσύνης μεταξύ των, θέματα που έχει επισημάνει και η έρευνα των Ashworth *et. al.* (1997).

Στο εκτεταμένο ερωτηματολόγιό μας δεν συνδέσαμε άμεσα τα δύο θέματα της ευρύτερης έρευνας, δηλαδή τη διαφθορά (έξω) στην κοινωνία, με μορφές παραβατικότητας και κυρίως την αντιγραφή των φοιτητών (μέσα) στο Πανεπιστήμιο. Όμως αρκετοί από όσους μας απάντησαν έκαναν αυτή τη διασύνδεση, ιδίως με αναφορά στα σχόλιά τους στο ήθος, στην οικογένεια, στους θεσμούς, στο εκπαιδευτικό και πολιτικό σύστημα, όπως στο ακόλουθο σχόλιο:

όταν εισάγεται τυχαία σε μια σχολή από ένα σαθρό σύστημα, όσο τυχαία μπαίνεις άλλο τόσο τυχαία και με κάθε μέσο προσπαθείς να βγεις. ... Λόγω έλλειψης παιδείας από το σπίτι και το σχολείο. Επειδή υπάρχουν παρόμοιες πρακτικές απάτης στη κοινωνία, όπως όταν φοροδιαφεύγεις, χρησιμοποιείς μέσον, εκμεταλλεύεσαι, και αισχροκερδείς...

Στα σχόλια υπήρξαν και επιθετικές αντιδράσεις γιατί ασχολούμαστε μόνο με τους φοιτητές, και δεν διερευνήσαμε τη διαφθορά, την αντιγραφή και λογοκλοπή «στους κύκλους» των καθηγητών. Για τα σοβαρά αυτά θέματα της παραβατικότητας των καθηγητών, τα οποία δεν ήταν αντικείμενο της παρούσας έρευνας, και τα οποία βέβαια δεν μπορούν να συμψηφιστούν με την όποια φοιτητική παραβατικότητα, χρειάζεται ξεχωριστή συγκριτική μελέτη στα διάφορα ΑΕΙ της χώρας για να διαπιστωθεί η έκτασή τους, οι επιβαλλόμενες κυρώσεις και γενικά η ανεκτικότητα ή και η αυστηρότητα με τις οποίες αντιμετωπίζονται τα φαινόμενα αυτά από τα αρμόδια πανεπιστημιακά όργανα, όπως π.χ έδειξε η διεθνής έρευνα των Magnus *et al.* (2002) για μια ομάδα πανεπιστημίων σε διάφορες χώρες.

Είναι ανησυχητικό το γεγονός ότι η πλειοψηφία όσων μας απάντησαν θεωρεί ότι οι περισσότεροι διδάσκοντες δεν τους βαθμολογεί αμερόληπτα και αντικειμενικά, και επίσης ότι έχει αντιληφθεί περιστατικά ευνοιοκρατίας/μεροληψίας στην αξιολόγηση των μαθημάτων. Επιπλέον, σχεδόν όλοι οι συμμετέχοντες πιστεύουν ότι εκτός από την αντιγραφή, καλύτερη βαθμολογία επιτυγχάνεται με το λεγόμενο «γλείψιμο», δηλαδή όπως λένε «δουλεύει» η γλοιώδη συμπεριφορά ορισμένων φοιτητών με κολακείες προς τον διδάσκοντα. Επίσης, η πλειοψηφία δηλώνει ότι έχει αντιληφθεί ανάρμοστες συμπεριφορές από διδάσκοντες, δηλαδή κυρίως διακρίσεις και κακή συμπεριφορά σε βάρος κάποιων φοιτητών. Όλα αυτά τα οποία καταγγέλλονται σε πολλά σχόλια φοιτητών, αντανakλούν έλλειψη εμπιστοσύνης και σεβασμού σε ορισμένους διδάσκοντες, επηρεάζουν αρνητικά το γενικό παιδαγωγικό κλίμα σε ορισμένα Τμήματα, και ευνοούν την αντιγραφή στα μαθήματα των συγκεκριμένων διδασκόντων ως αντίδραση εναντίον τους.

Τα στοιχεία της διαδικτυακής μας έρευνας για την αντίληψη των φοιτητών ως προς την έκταση του φαινομένου της αντιγραφής στις γραπτές εξετάσεις, αλλά και την ανεκτικότητά τους ως προς τους αντιγραφείς, μπορούν να μας επιτρέψουν να ισχυριστούμε ότι σε κάποια Τμήματα του Πανεπιστημίου υπάρχει και αναπαράγεται μια «υποκουλτούρα αντιγραφής» με ευθύνη ορισμένων εξεταστών και εξεταζομένων. Τίθεται λοιπόν το κοινωνιολογικό ερώτημα αν μπορούμε να γενικεύσουμε ώστε να θεωρήσουμε την παραβατική αυτή συμπεριφορά ορισμένων φοιτητών σε ορισμένα Τμήματα, ως ένδειξη μιας φοιτητικής «υποκουλτούρας». Έχει όμως αυτή η παραβατικότητα τα χαρακτηριστικά της «νεανικής υποκουλτούρας» (Brake 1980, Hebdige 1979, Μάρκου 2012); Μπορούμε δηλαδή να θεωρήσουμε την αντιγραφή ως

φοιτητική «υποκουλτούρα» που χαρακτηρίζει τη συλλογική ταυτότητα ολόκληρης της φοιτητικής νεολαίας; Αποτελεί η αντιγραφή μια οργανωμένη αντίδραση των φοιτητών στο εκπαιδευτικό σύστημα που λύνει «συλλογικά προβλήματα», ή μήπως αποτελεί προσωπικές στρατηγικές εξαπάτησης; Σίγουρα η φοιτητική παραβατικότητα αντανακλά μια ευρύτερη κουλτούρα παραβατικότητας που έχει επικρατήσει σε ολόκληρη την ελληνική κοινωνία. Όμως όλα αυτά είναι σοβαρά κοινωνιολογικά ερωτήματα που δεν μπορούμε να απαντήσουμε με βεβαιότητα βασιζόμενοι στη παρούσα έρευνα και μόνο. Χρειάζεται μια ευρύτερη συγκριτική έρευνα σε κεντρικά και περιφερειακά ΑΕΙ για να στοιχειοθετηθεί η αντιγραφή ως νεανική υποκουλτούρα της ελληνικής φοιτητικής νεολαίας. Και βέβαια για να είμαστε δίκαιοι, ως διδάσκοντες στο Πανεπιστήμιο για πολλά χρόνια, θα πρέπει να καταθέσουμε ότι η αντιγραφή των φοιτητών στις γραπτές εξετάσεις δεν είναι ένα καθολικό φαινόμενο. Σε αρκετά μαθήματα και Τμήματα οι εξετάσεις δεν αμαυρώνονται από την αντιγραφή, και αυτό θα το έδειχνε μια σταθμισμένη κατά Τμήμα έρευνα που θα «φωτογράφιζε» και τα συγκεκριμένα «παραβατικά» Τμήματα, σε αντίθεση με τη διαδικτυακή μας έρευνα που είχε ένα εντελώς τυχαίο δείγμα.

4. Συμπεράσματα

Στο παρόν κείμενο επιχειρήθηκε να παρουσιαστούν οι απαντήσεις και τα σχόλια των φοιτητών της περιπτωσιολογικής μελέτης μας για την αντιγραφή στο ΠΚ χωρίς αξιολογικό σχολιασμό. Όμως δύσκολα θα υπήρχε αντίρρηση και από την πλειοψηφία των φοιτητών για τις αρνητικές συνέπειες του παραβατικού αυτού φαινομένου: ότι δηλαδή η αντιγραφή «δηλητηριάζει το εκπαιδευτικό γίνεσθαι» (Μπαζούκης & Δημολιάτης 2011), προκαλεί αίσθημα αδικίας σε όσους δεν αντιγράφουν και μολύνει τη σχέση διδασκόντων-διδασκομένων, προκαλώντας αμοιβαία δυσπιστία και αντιπαλότητα. Βλάπτει επίσης σοβαρά τη φήμη και την αξία του πτυχίου του Τμήματος και του Πανεπιστημίου που ανέχεται την αντιγραφή χωρίς κυρώσεις, και φαίνεται ότι επηρεάζει αρνητικά και τη μετέπειτα επαγγελματική και κοινωνική εξέλιξη των αποφοίτων που υιοθετούν πρακτικές εξαπάτησης (Νικολάου 2009).

Ιδίως στην παρούσα συγκυρία, το αδιάβλητο στις αλλεπάλληλες γραπτές εξετάσεις αποτελεί ένα σοβαρό ζήτημα στα ελληνικά πανεπιστήμια, με βάση, α: το νεόκοπο θεσμό των εμβόλιμων εξετάσεων, που στοχεύει στην αποφοίτηση των μακροχρόνιων φοιτητών, και έχει μετατρέψει τις προπτυχιακές σπουδές σ' ένα συνεχές εξεταστικό κέντρο, και β. το γεγονός της αποξένωσης πολλών φοιτητών από τους διδάσκοντες και τα μαθήματα λόγω της οικονομικής κρίσης που έχει αυξήσει τη μη διαμονή στην πόλη των σπουδών ενός σημαντικού αριθμού φοιτητών από οικονομικά αδύναμες οικογένειες (Σαματάς & Δράκος 2013) και συνεπώς και της μη παρακολούθησης των μαθημάτων, ιδίως σε Τμήματα όπου αυτή δεν είναι υποχρεωτική. Ο παράγοντας αυτός της φοιτητικής αποξένωσης όταν συμβαίνει αυξάνει την τάση για αντιγραφή, όπως έχει παρατηρηθεί και στο διεθνή ακαδημαϊκό χώρο, σύμφωνα με την έρευνα των Ashworth *et. al.* (1997).

Συμπερασματικά, παρά την έκταση και την ανεκτικότητα της αντιγραφής σε ορισμένα πανεπιστημιακά Τμήματα, όπως δείχνουν τα ευρήματα της έρευνας

αυτής, τα θεωρούμε ανεπαρκή για να χαρακτηρίσουμε τη συγκεκριμένη παραβατικότητα ως μια γενικευμένη φοιτητική «υποκουλτούρα». Όπως προαναφέραμε ο χαρακτηρισμός αυτός σύμφωνα με τη βιβλιογραφία της νεανικής «υποκουλτούρας» απαιτεί περαιτέρω επισταμένη κοινωνιολογική έρευνα. Πιο σημαντικό και χρήσιμο θεωρούμε την άμεση αντιμετώπιση της αντιγραφής που ευδοκμεί σε ορισμένα πανεπιστημιακά Τμήματα λόγω κυρίως της χαλαρής επιτήρησης και ατιμωρησίας, ώστε να μειωθεί και να εξαλειφτεί το απαράδεκτο αυτό φαινόμενο. Εύκολα η σωστή επιτήρηση και οι αυστηρές κατασταλτικές κυρώσεις μπορούν να μειώσουν δραστικά την αντιγραφή στις γραπτές εξετάσεις αλλά δεν μπορούν να την εξαλείψουν, ιδίως αν αυτή έχει πράγματι εμπεδωθεί σε ορισμένα Τμήματα και αντανακλά μια φοιτητική «υποκουλτούρα» εξαπάτησης. Όπως προαναφέραμε, στον εσωτερικό κανονισμό του ΠΚ προβλέπονται κυρώσεις για τους αντιγραφείς και για τους διδάσκοντες όταν παραβαίνουν τα καθήκοντά τους, οι οποίες όμως πολύ σπάνια εφαρμόζονται. Για την έλλειψη εμπιστοσύνης και σεβασμού και την αντιγραφή ως αντίδραση των φοιτητών σε διδάσκοντες με ανάρμοστες συμπεριφορές θα μπορούσε, ίσως, να συμβάλει ο θεσμός του «Συνηγόρου του Φοιτητή», στον οποίο θα πρέπει να ενθαρρυνθούν για να απευθύνονται οι θιγόμενοι. Όμως, όπως φαίνεται και από την έρευνά μας, ο νέος αυτός θεσμός στο ΠΚ είναι γνωστός σε ένα ελάχιστο ποσοστό φοιτητών, και φαίνεται να λειτουργεί περισσότερο ως ένα κυτίο παραπόνων, χωρίς ουσιαστικές αρμοδιότητες παρέμβασης και κυρώσεων.

Με βάση τα παραπάνω, και παρά τις δυσκολίες να ξεριζωθεί η αντιγραφή, και κάθε μορφή εξαπάτησης στο Πανεπιστήμιο, θα ήταν πολύ χρήσιμο και ουσιαστικό αφενός να παρθούν άμεσα τα προαναφερθέντα μέτρα καταπολέμησης της αντιγραφής, αλλά και να ενθαρρυνθούν οι φοιτητές να την αποφεύγουν εκούσια για λόγους κυρίως αυτοσεβασμού και όχι λόγω του φόβου κατασταλτικών μέτρων. Αφετέρου, οι διδάσκοντες/εξεταστές να βελτιώσουν την επικοινωνία με τους φοιτητές και να δώσουν προσοχή στα φοιτητικά σχόλια που τους αφορούν, άσχετα αν διαφωνούν με αυτά. Τέλος, ευελπιστούμε ότι τα ανησυχητικά ευρήματα της έρευνας αυτής για τη φοιτητική παραβατικότητα της αντιγραφής να συμβάλλουν ώστε ν' ανοίξει- ίσως με πρωτοβουλία του Συνηγόρου του Φοιτητή- ένας ουσιαστικός διάλογος μέσα στο Πανεπιστήμιο για το θέμα της ποιότητας των μαθημάτων- παραδόσεων, συγγραμμάτων, εξετάσεων και της αξιολόγησης, προς όφελος της ποιότητας των πανεπιστημιακών σπουδών. Έχουμε όλοι ευθύνη ως μέλη της πανεπιστημιακής κοινότητας για το γεγονός ότι το Ελληνικό Πανεπιστήμιο δοκιμάζεται, όπως και όλοι οι θεσμοί της ελληνικής κοινωνίας, όχι μόνο από την οικονομική κρίση αλλά ευρύτερα και από κρίση αξιών, και καλούμαστε να συμβάλλουμε στην επικράτηση μιας κουλτούρας αξιοκρατίας και ηθικής ακεραιότητας στο Πανεπιστήμιο αλλά και στην κοινωνία.

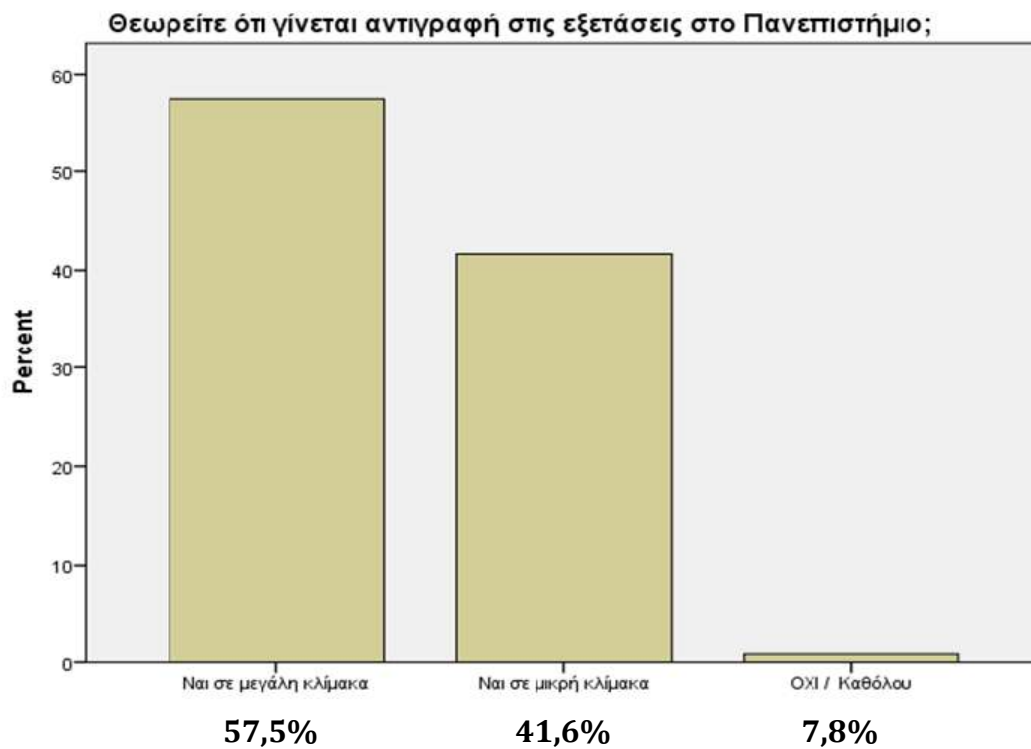
Βιβλιογραφία

- Anderman, Eric & Koenka, Alison (2017), "The Relation Between Academic Motivation and Cheating", *Theory Into Practice*, 56(2): 95-102, DOI: 10.1080/00405841.2017.1308172 .
- Ashworth, Peter, Bannister, Philip & Thorne Philip (1997), "Guilty in whose eyes? University students' perceptions of cheating and plagiarism in academic work and assessment", *Studies in Higher Education*, 22:2, 187-203, DOI: 10.1080/03075079712331381034 .
- Athanasou, James A. & Olabisi, Olasehinde (2002), "Male and Female Differences in Self-report Cheating. Practical Assessment", *Research & Evaluation*, vol. 8(5): 1-12, διαθέσιμο από: <http://PAREonline.net/getvn.asp?v=8&n=5>.
- Brake, Mike (1980), *The Sociology of Youth Culture and Youth Subcultures*. London, Routledge
- Brent, Edward & Atkisson, Curtis (2011), "Accounting for Cheating: An evolving theory and emergent themes" *High Education*, vol. 52 (6): 640–658. DOI 10.1007/s11162-010-9212-1.
- Hebdige, Dick (1979), *Subculture. The Meaning of Style*. London, Routledge
- Horton, Helen (2016), "10 Crazy and Inventive ways Students have Cheated in Exams", διαθέσιμο από: <http://www.telegraph.co.uk/news/2016/05/11/10-crazy-and-inventive-ways-students-have-cheated-in-exams/>
- Magnus Jan., Polterovich Victor, Danilov Dmitry & Savvateev Alexei (2002), "Tolerance of Cheating: An analysis across countries", *The Journal of Economic Education* 33(2):125-135, διαθέσιμο από: DOI 10.1080/00220480209596462.
- Marsden Helen, Carroll Marie & Neill James (2005), "Who Cheats at University? A self-report study of dishonest academic behaviours in a sample of Australian university students", *Australian Journal of Psychology*, vol. 57: 1–10, διαθέσιμο από: DOI:10.1080/00049530412331283426.
- Marsh, Sarah (2017), "More University Students are Using Tech to Cheat in Exams", διαθέσιμο από: <https://www.theguardian.com/education/2017/apr/10/more-university-students-are-using-tech-to-in-exams>
- Matsuo Hisako, McIntyre Kevin P, Tomazic Terry & Barry Katz (2004), "The Online Survey: Its contributions and potential problems", διαθέσιμο από: [http://www.websm.org/db/12/2426/Web%20Survey%20Bibliography/The Online Survey Its Contributions and Potential Problems/](http://www.websm.org/db/12/2426/Web%20Survey%20Bibliography/The%20Online%20Survey%20Its%20Contributions%20and%20Potential%20Problems/)
- McCabe Donald, Trevino Linda, & Butterfield, Kenneth (2001), "Cheating in Academic Institutions: A decade of research", *Ethics & Behavior*, vol. 11 (3): 219-232.
- Perez-Pena, Richard & Bidgood Jess (2012) "Harvard Says 125 Students May Have Cheated on a Final Exam". NYT, Aug.31, 2012, διαθέσιμο από: <https://www.nytimes.com/2012/08/31/education/harvard-says-125-students-may-have-cheated-on-exam.html?action=click&contentCollection=>
- Scrimshire, Alex, Stone, Thomas. H., & Kisamore, Jennifer (2017), "Do Birds of a Feather Cheat Together? How personality and relationships affect student cheating", *Journal of Academic Ethics*, vol. 15(1):1-22.
- Trost, Kari (2009), "Psst, Have you Ever Cheated? A study of academic dishonesty in Sweden", *Assessment & Evaluation in Higher Education*, vol. 34.(4): 367-376.
- Turner, Camilla (2017), "Invisible Ink Revealed as the Latest University Exam Scam", διαθέσιμο από: <http://www.telegraph.co.uk/news/2017/05/04/student-comes-ingenuous-way-cheat-university-exams/>.
- WikiHow (2012), "[WikiHow to Cheat On a Test](http://www.wikihow.com/Cheat-On-a-Test)", διαθέσιμο από: <http://www.wikihow.com/Cheat-On-a-Test>

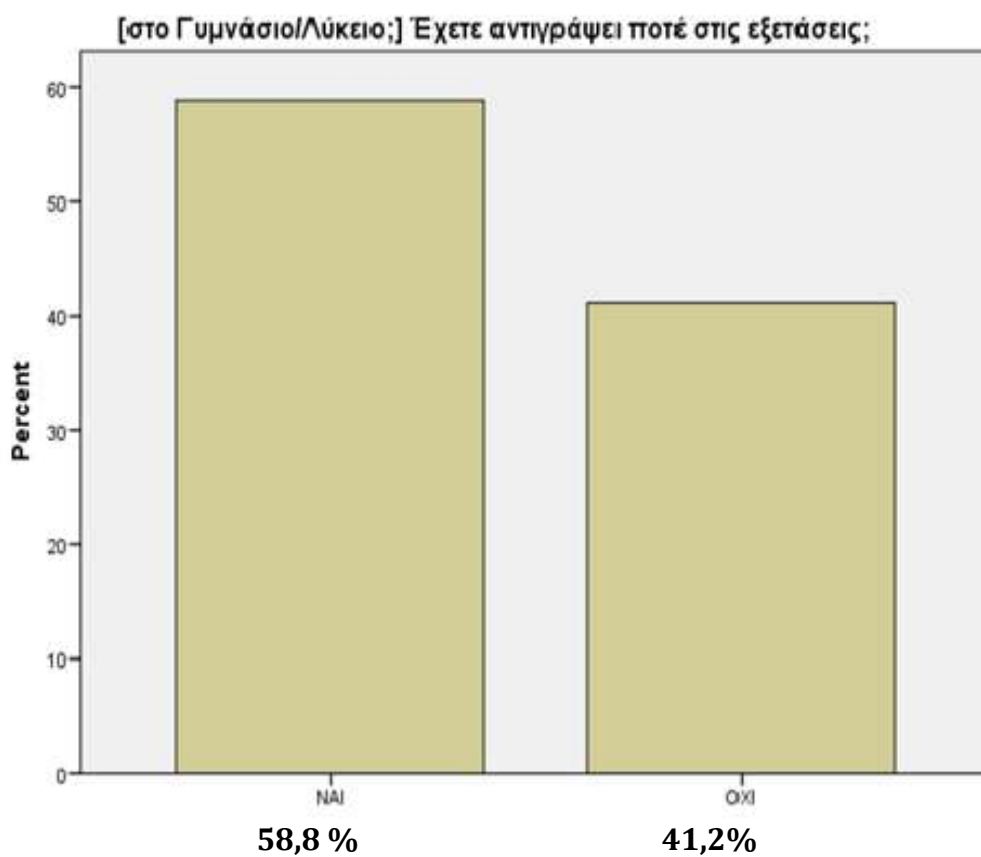
- Βανδώρος, Σωτήρης (2014). «Γιατί Αντιγράφουν οι Φοιτητές μας;», διαθέσιμο από: <https://www.bookpress.gr/stiles/dimosia-sizitisi/2014-02-27-13-12-05>
- Benincasa, Luciana (2013), *Αντιγραφή στις Εξετάσεις και Φοιτητική Κουλτούρα: Μια εμπειρική έρευνα*, Αθήνα, Θεσσαλονίκη, εκδόσεις Επίκεντρο.
- Benincasa, Luciana (2015), «Σενάριο-κλειδί και Αντί-σενάριο: 'Προσπάθεια' και 'ευκολία' στο λόγο φοιτητών και φοιτητριών για την αντιγραφή στις εξετάσεις». *Έρευνα στην Εκπαίδευση*, No 4: 224-245.
- Γαβρίδου, Σοφία (2000), «Σκονάκια για Τέλειες Αντιγραφές», διαθέσιμο στο: <http://www.tovima.gr/culture/article/?aid=111614>
- Creswell, John (2016), *Η Έρευνα στην Εκπαίδευση-Σχεδιασμός, διεξαγωγή και αξιολόγηση ποσοτικής και ποιοτικής έρευνας*, Εκδοτικός Όμιλος Ίων.
- Ερευνητική Ομάδα (2010), *Ακούστε καλά τι λένε οι φοιτητές...*, Εκδόσεις Κινούμενοι Τόποι.
- Εσωτερικός Κανονισμός Λειτουργίας του Πανεπιστημίου Κρήτης,(2000), ΦΕΚ Β'1525 14.12.2000 ΑΡΙΘ. Φ1/375/Β1/696, διαθέσιμο από: http://www.uoc.gr/files/items/9/907/esvter_kanon_leit_pk.pdf
- Λαζαρίδης, Θέμης (2008), «Αντιγραφή στα Ελληνικά Πανεπιστήμια», διαθέσιμο από: <http://greekuniversityreform.wordpress.com/2008/02/16>
- Λακασάς, Απόστολος (2010), «Σε Επιδημία Εξελίσσεται η Αντιγραφή στα ΑΕΙ», διαθέσιμο από: <http://www.kathimerini.gr/410043/article/epikairothta/ellada/se-epidhmi-e3elissetai-h-antigrafh-sta-aei>
- Μάρκου, Ιωάννα (2012), « Νεανικές Υποκουλτούρες Κατά τη Διάρκεια της Δικτατορίας των Συνταγματαρχών» Μεταπτυχιακή Εργασία από το Τμήμα Ιστορίας & Αρχαιολογίας του Α.Π.Θ. διαθέσιμο από: <http://ikee.lib.auth.gr/record/129241/files/GRI-2012-8693.pdf>
- Μπαζούκης, Γ. & Δημολιάτης, Γ. (2011), «Η Αντιγραφή στις Ιατρικές Σχολές της Ελλάδας. Ποσοτική εκτίμηση του φαινομένου και προτάσεις θεραπείας του», *Αρχαία Ελληνικής Ιατρικής*, τομ. 28(3) Μάιος – Ιούνιος: 390-39.
- Μπουκάλας, Παντελής (2010), «Σκονακίων Εγκώμιον», διαθέσιμο από: <http://www.kathimerini.gr/721599/opinion/epikairothta/arxeio-monimessthles/skonakiwn-egkwmion>
- Νικολάου, Ιωάννης (2009), «Περί Λογοκλοπής», διαθέσιμο από: <http://www0.dmst.aueb.gr/nikolaou/files/logoklopi.pdf>
- Σαματάς, Μηνάς & Δράκος, Περικλής (2011), «Πολιτικές Απόψεις και Πολιτική Συμμετοχή Νέων Φοιτητών: Ηλεκτρονική έρευνα, 2009-2010», στο Π. Σκλιάς (επιμ.), *Ανάπτυξη, Ηγεσία, Κοινωνία*, Αθήνα, εκδόσεις Ι. Σιδέρης, σελ 535-552.
- Σαματάς, Μηνάς & Δράκος, Περικλής (2013), «Οικονομική Κρίση: Στάσεις και Αντιλήψεις Φοιτητών και Φοιτητριών του Πανεπιστημίου Κρήτης : Διαδικτυακή έρευνα 2012», στο Σ. Ζαμπαρούκου & Μ. Κούση (επιμ.), *Κοινωνικές Όψεις της Κρίσης στην Ελλάδα*, Αθήνα, εκδόσεις Πεδίο, σελ. 327-349.
- Σωμαράκης, Χριστόφορος (2012), «Τα Πτυχία Cory's Κτώνται: 7 τρόποι για ... αντιγραφή στις εξετάσεις», διαθέσιμο από: <http://www.foititelia.gr/blogs/item/1042>.
- Τμήμα Ψυχολογίας του Πανεπιστημίου Κρήτης, «Αντιγραφή και Λογοκλοπή: Απόσπασμα από τον «Κανονισμό του Τμήματος», διαθέσιμο από: http://www.csd.uoc.gr/uploaded_files/antigrafia_logoklopi-1.pdf.

Παράρτημα: Ενδεικτικά γραφήματα

Γράφημα 1

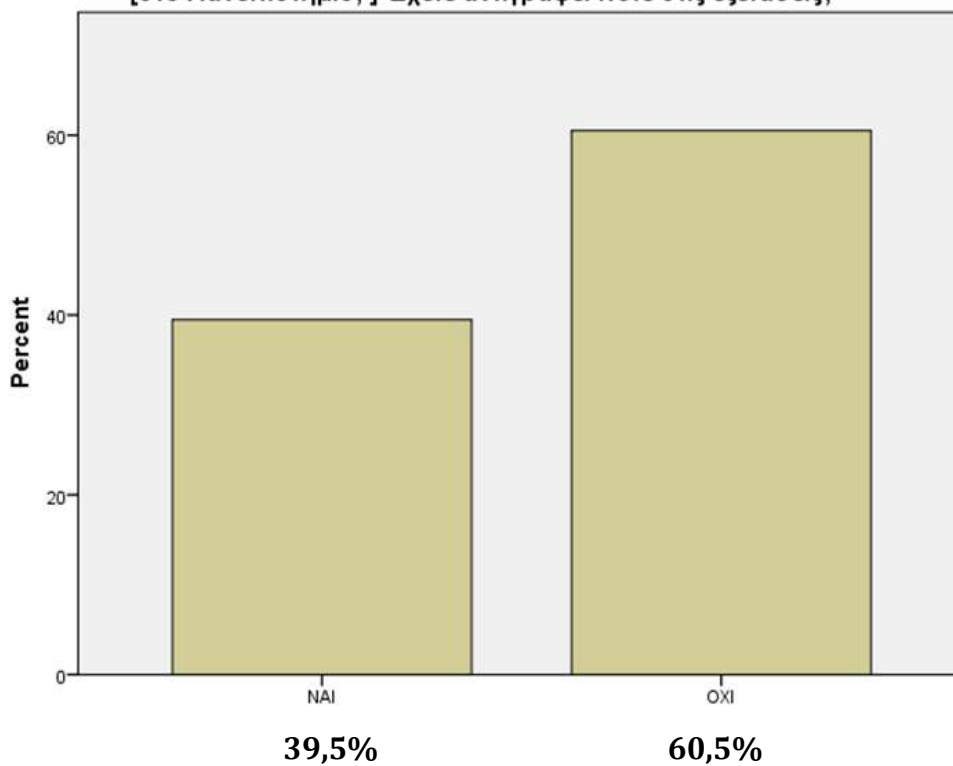

Γράφημα 2α

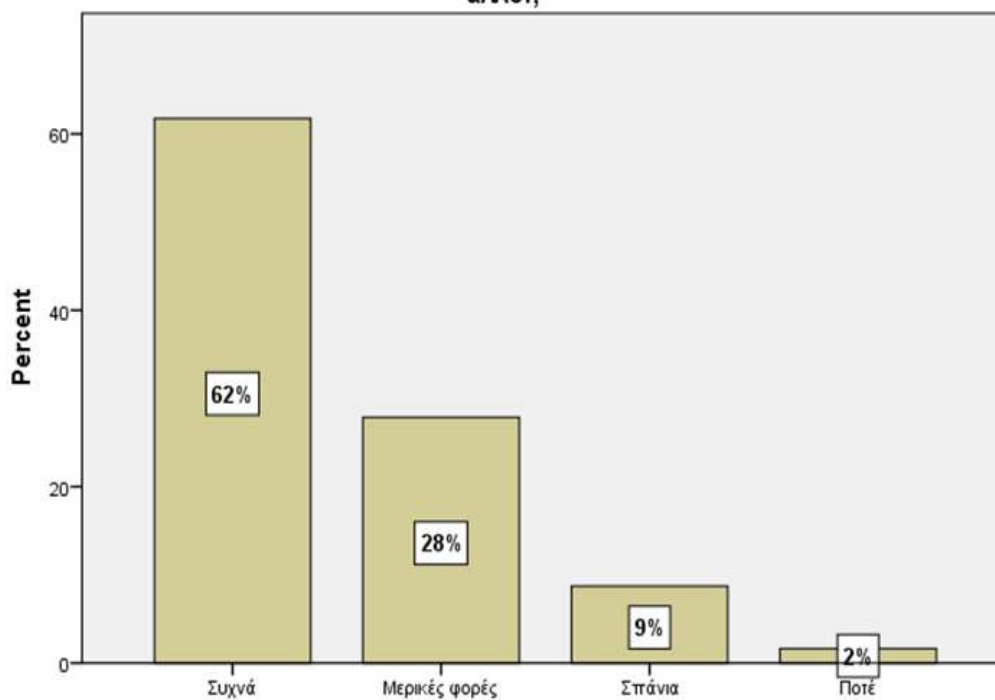
Γράφημα 2β

[στο Πανεπιστήμιο;] Έχετε αντιγράψει ποτέ στις εξετάσεις;

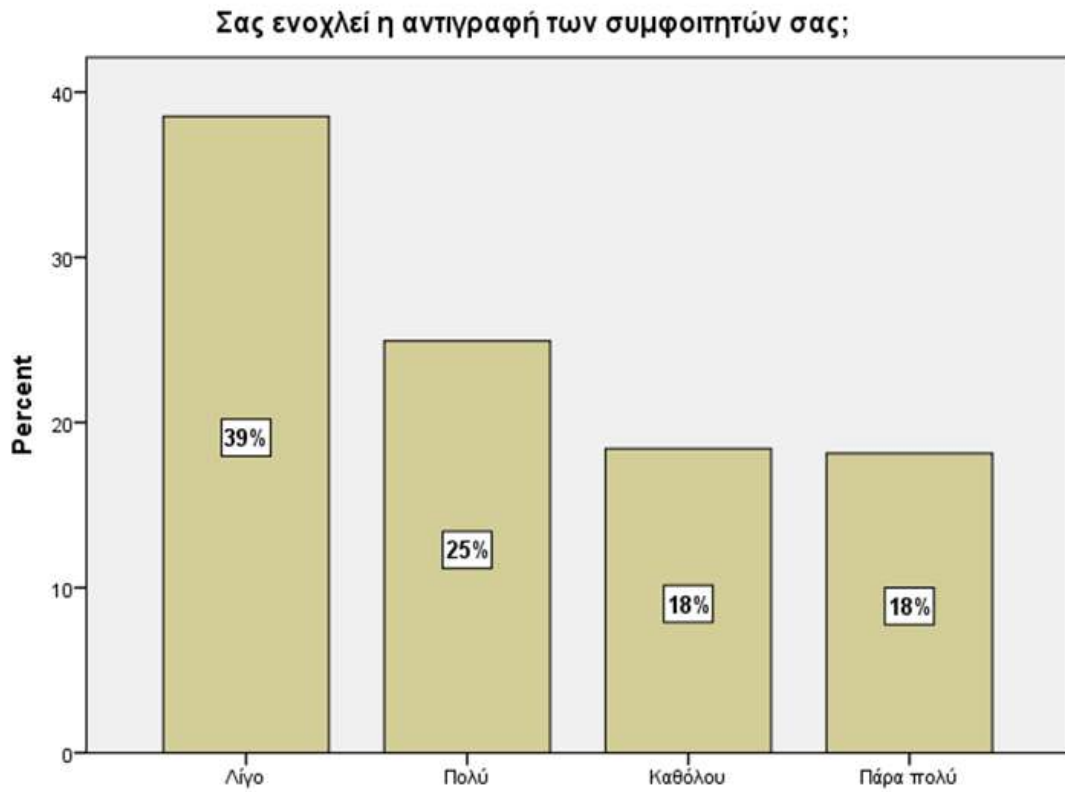

Γράφημα 3 (με στρογγυλοποίηση των ποσοστών)

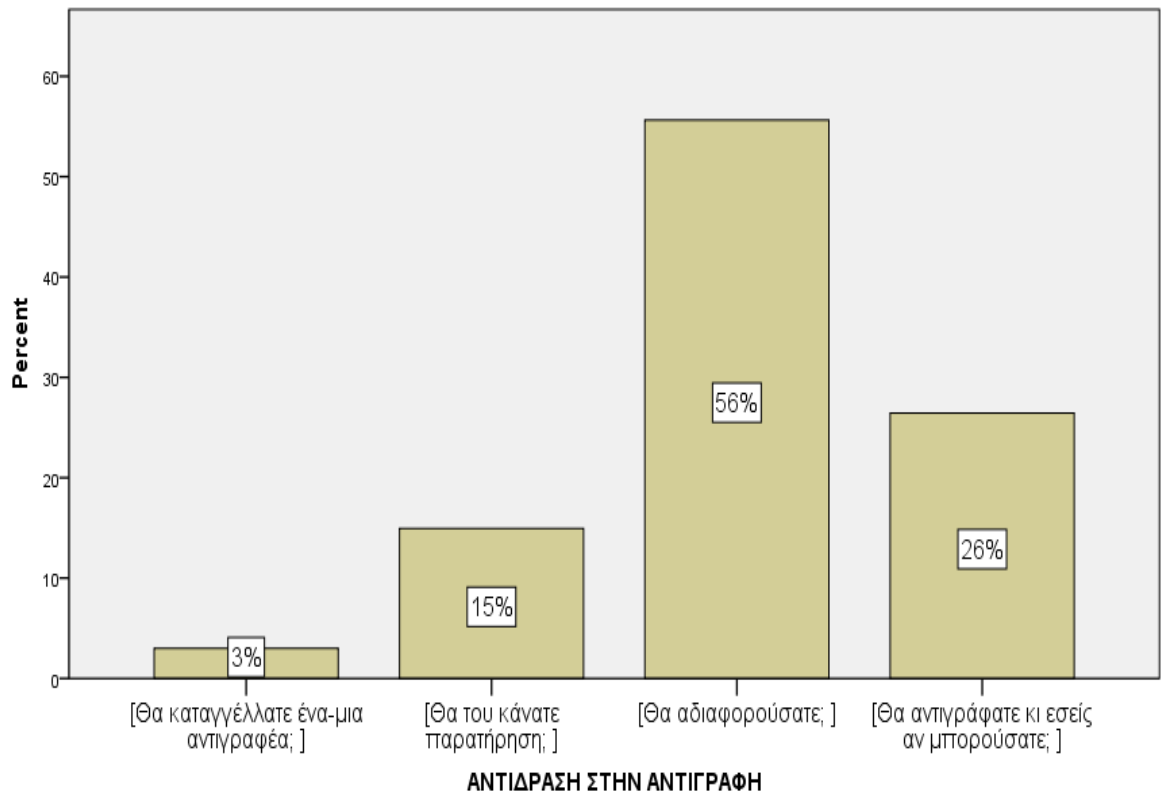
Έχετε αντιληφθεί στις γραπτές εξετάσεις στο Πανεπιστήμιο να αντιγράφουν άλλοι;

Γράφημα 4α (με στρογγυλοποίηση των ποσοστών)

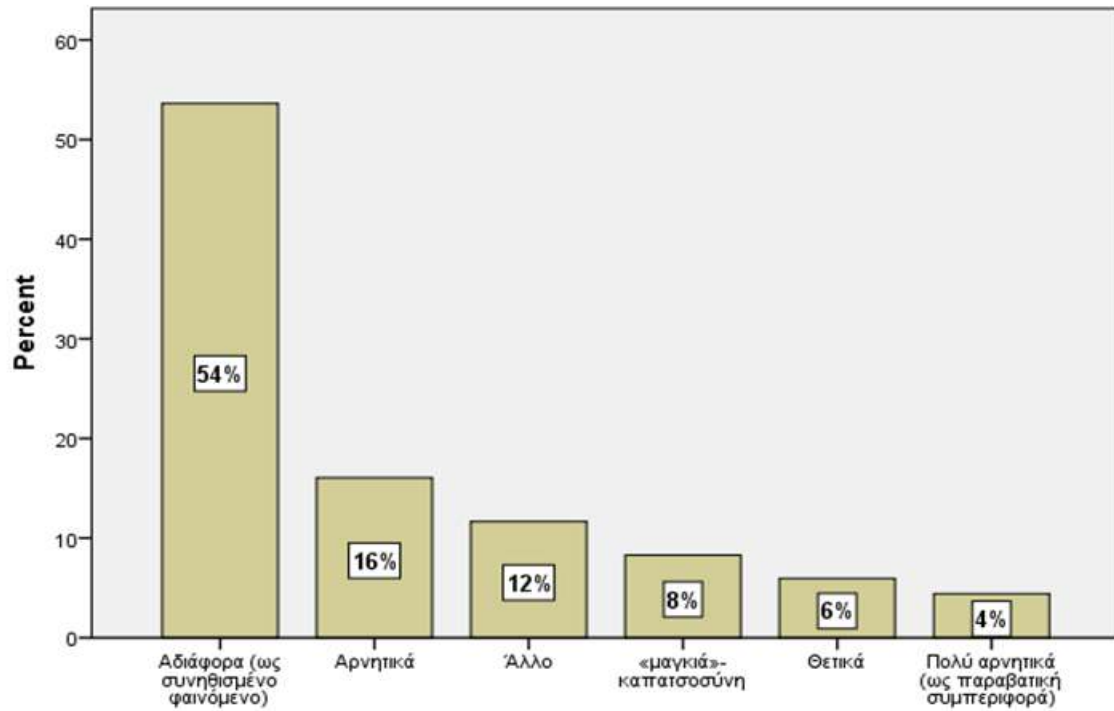

Γράφημα 4β (με στρογγυλοποίηση των ποσοστών) Πως θα αντιδρούσατε σε έναν/μία αντιγραφέα;

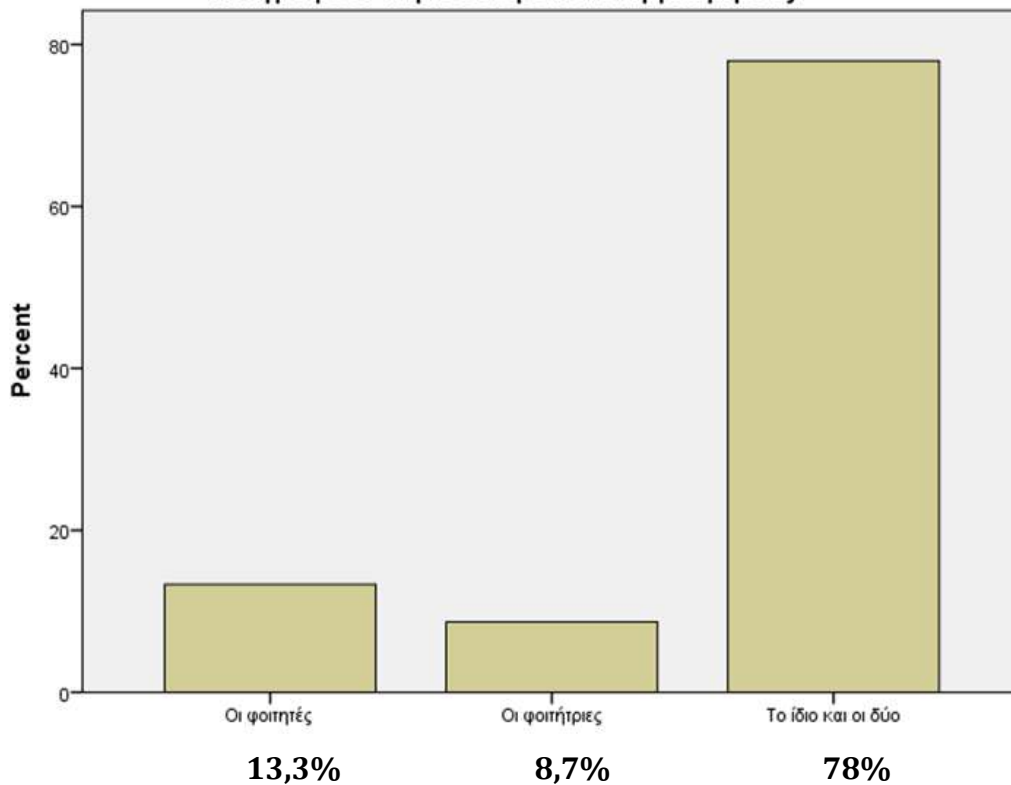
Γράφημα 5 (με στρογγυλοποίηση των ποσοστών)

Στη φοιτητική παρέα σας η αντιγραφή χαρακτηρίζεται συνήθως:

Γράφημα 6

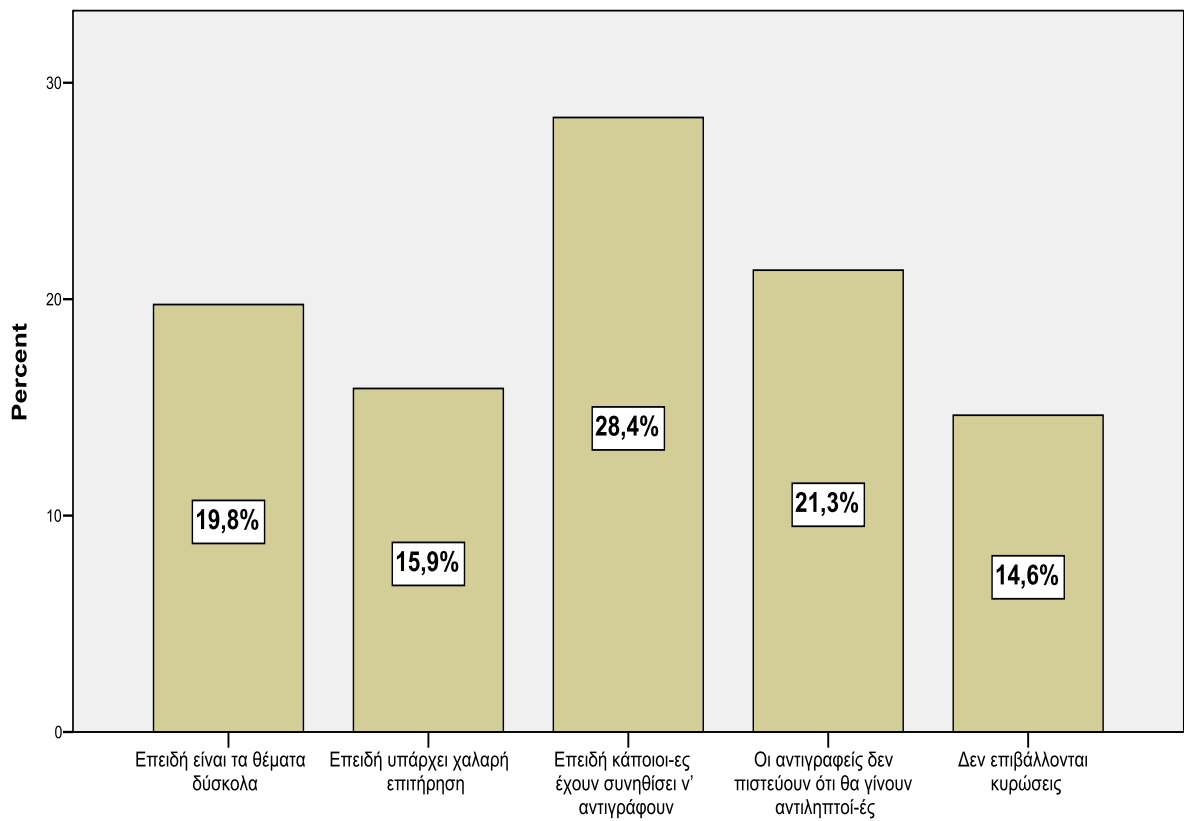
Αντιγράφουν περισσότερο κατά τη γνώμη σας:

Γράφημα 7
Πως γίνεται συνήθως η αντιγραφή;

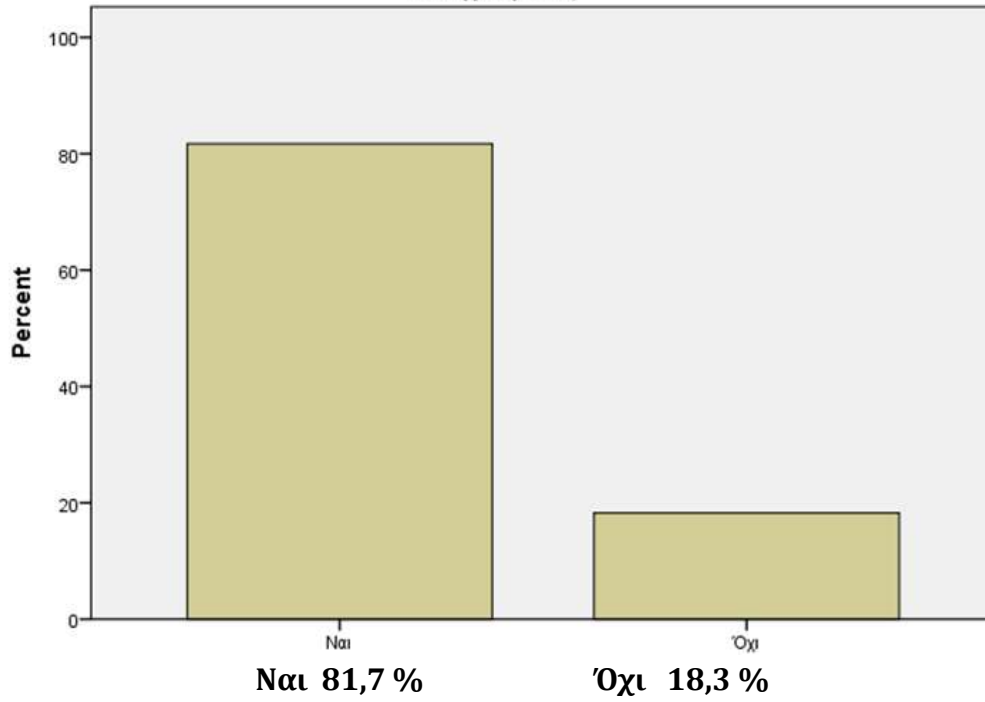

Γράφημα 8
Γιατί γίνεται αντιγραφή;

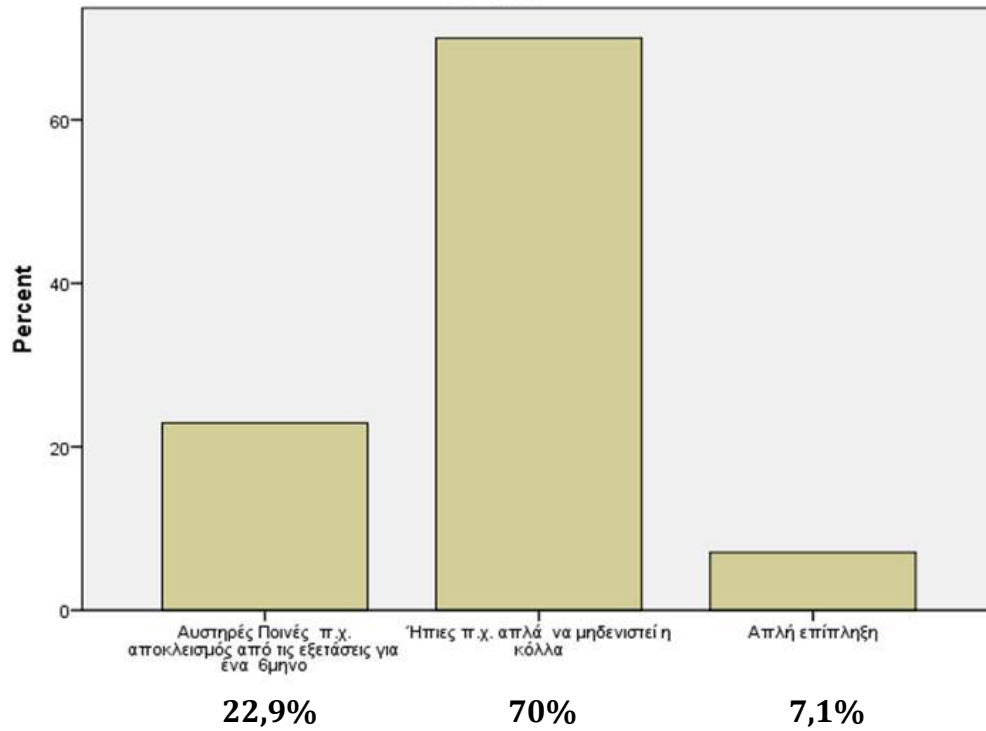
Γράφημα 9

Κατά την γνώμη σας, θα ήταν σωστό να επιβάλλονται κυρώσεις σε όσους αντιγράφουν;

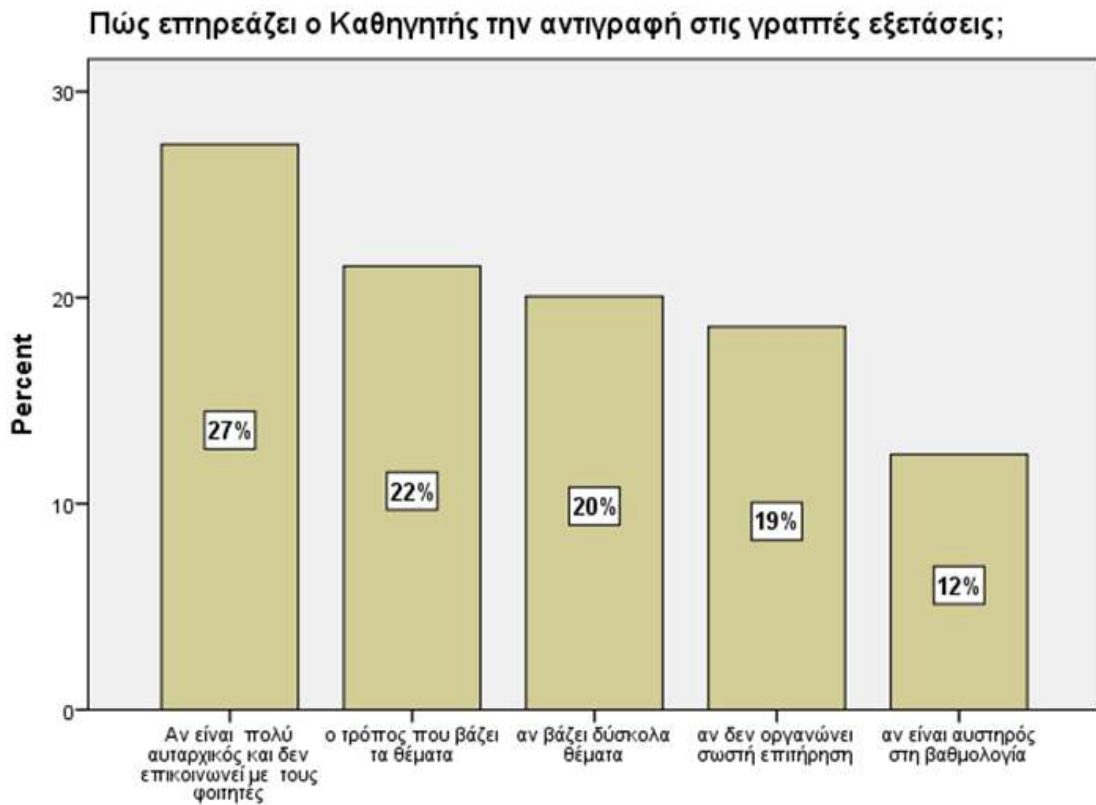

Γράφημα 10

Αν ΝΑΙ:

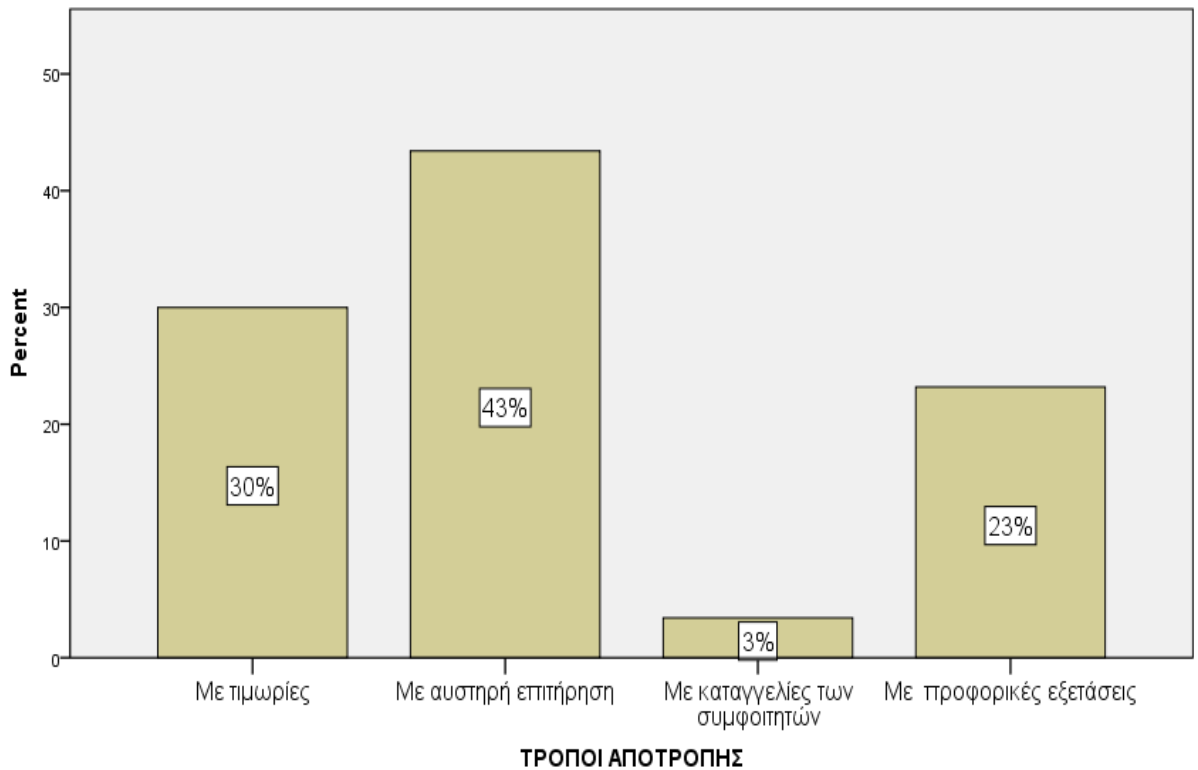

Γράφημα 11 (με στρογγυλοποίηση των ποσοστών)

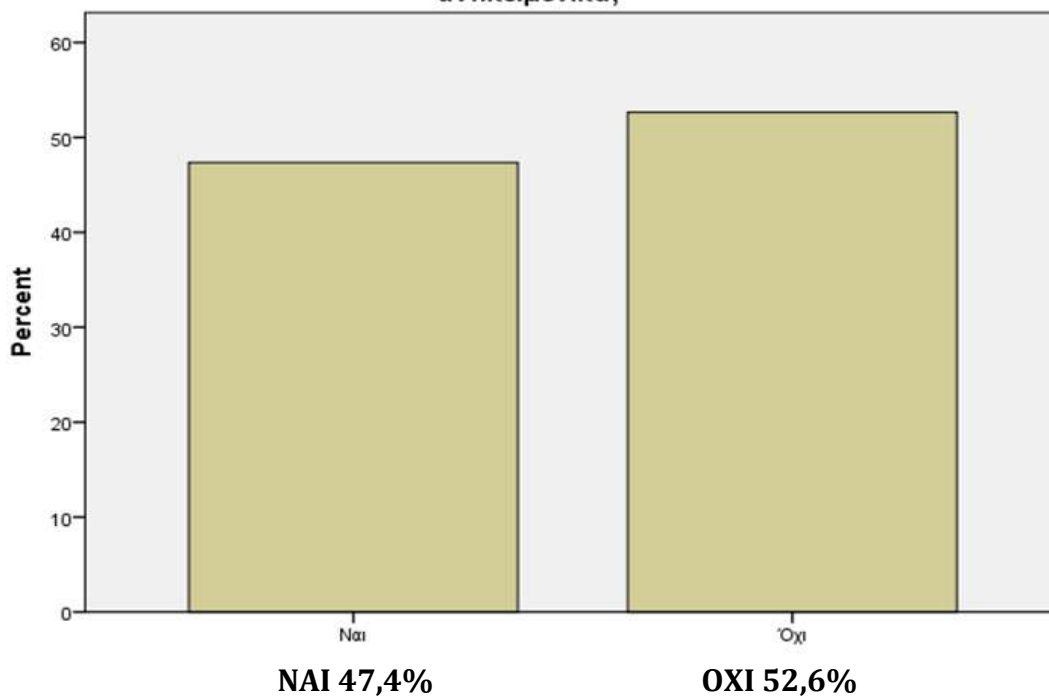
Γράφημα 12 (με στρογγυλοποίηση των ποσοστών)

Πώς μπορεί να αποτραπεί η αντιγραφή;

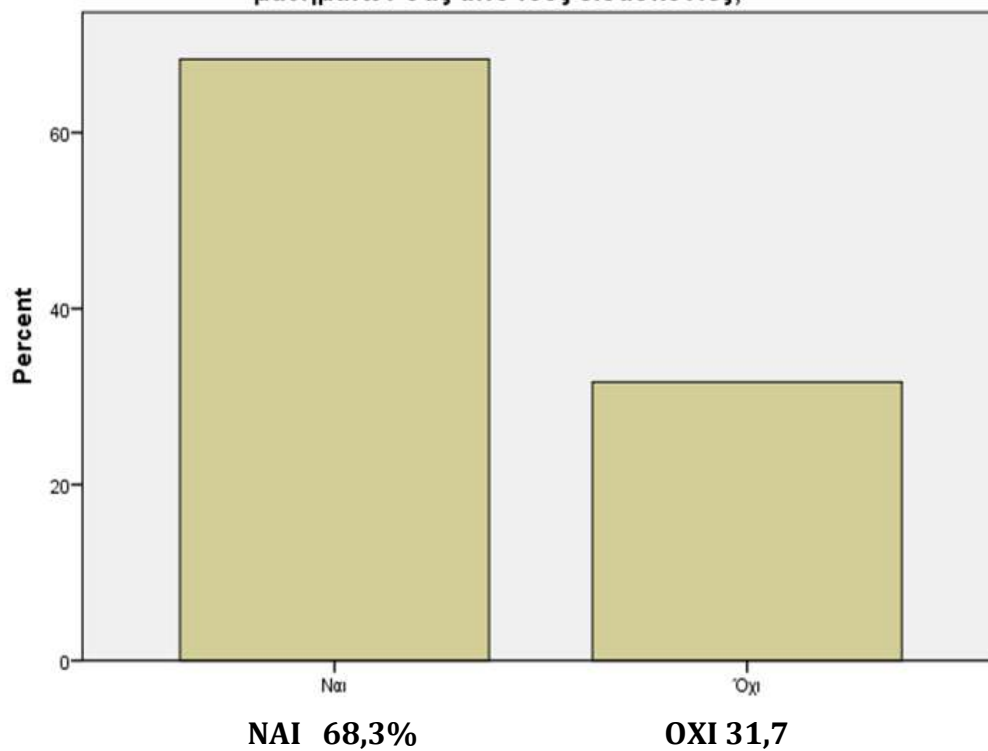
Γράφημα 13

Θεωρείτε ότι οι περισσότεροι διδάσκοντες σας βαθμολογούν αμερόληπτα και αντικειμενικά;

Γράφημα 14

Έχετε αντιληφθεί περιστατικά ευνοιοκρατίας-μεροληψίας στην αξιολόγηση των μαθημάτων σας από τους διδάσκοντες;

Γράφημα 15 (με στρογγυλοποίηση των ποσοστών)

Πιστεύετε ότι οι φοιτητές-τριες που κολακεύουν (κοινώς «γλείφουν») τους διδάσκοντες επιτυγχάνουν και καλύτερη βαθμολογία;

